TWEEËRLEI PREFIX KA- IN DE AUSTRONESISCHE TALEN.

DOOR

R. A. KERN.

Eerste Afdeling.

Het prefix *ka-* I.

I.

Het eerste der twee prefixen *ka-*, dat hier ter onderscheiding van een later te behandelen prefix *ka-* II, *ka-* I zal worden genoemd, heeft *perfectieve* beteekenis.

In eenige talen is het nog als zelfstandig woord of zijn afleidingen ervan nog als zoodanig in gebruik.

In het Makassaarsch wordt het, proclitisch en enclitisch, gebruikt om nadruk te leggen, in de beteekenis: „inderdaad, zoo is het, het „staat vast”, e.d. Voorbeelden zijn in het Wb. s.v. 2e *ka* en in de Christomathie passim te vinden, bv. *ka tau bau'* - voorwaar, iemand met een liefelijke geur; *andjo ka-* daarom juist; ook in vragende zinnen: *inai ka?* - wie toch wel? *na ka mate i* - gesteld hij sterft; *ka nikiyoki ri Gowa, mapiwaliidji* - als (Sanrabone) door G. geroepen wordt, zal het antwoorden; *anjauru' are ka-i, salakana are ka-i* - hetzij men (zijn zaak) wint, hetzij men (die) verliest, *i* is de korte vorm van het aanw. vnw.; *niya'ka pangasennu?* - weet gij er iets van? Iemand vraagt: *taena ka?* - is hij er niet?, waarop het antwoord luidt: *taena pa!* - hij is er nog niet! - *manna batu-ka kantising, manna tai-ka tai bani*, zoo het al steen is, dan is het toch slijpsteen, zoo het al excrementen zijn, dan is het toch bijenwas; *iya-ka* - maar; *ante kamma?* - op welke wijze?, *ante ka kamma?* - op welke wijze toch? - *sigigi dja ka* - ook zelfs maar één tand; *adja-ka* - versterkte Vetatief; *saba'na ka nagaya tondji kudongkoki* - omdat wij op den draak gezeten waren.

Het Boegineesch heeft hetzelfde: *adjaka*, ook *adjake*, Vetatief; *pesëdding ka o!* - sta toch op! - *ka mate* - reeds dood; *narekko ka i* - wanneer het inderdaad...

In het Malagasi is *ka*, enclitisch gebruikt, nadruk gevend en versterkend, het Wb. geeft als vertaling: „ook, bovendien, daarom, dan, maar”, ook: „zéér”, *mena* - rood, *mena ka* - zéér rood.

In het Atjehsch is *ka* bijwoord van tijd: reeds, afgelopen, van een handeling.

In Tontemboan is *ka* niet als zoodanig in gebruik, maar wel de afleiding met infix *-um-*: *kuma* - reeds, dit wordt blijkens de klemtoon op *ku*, thans als gw. beschouwd¹⁾.

Het Bare'e heeft *makaa* - tot den definitieven staat gekomen die door het onderwerp wordt uitgedrukt, tot een volkomen toestand gekomen, vaststaan, zeker zijn; *mo-* (elders *ma-*) is het voorvoegsel dat *ka* tot een predicaatswoord heeft gemaakt, de klemtoon valt op *ka*, wat de rekking dezer lettergreep heeft veroorzaakt daar het Bare'e geen éénlettergrepige grondwoorden kent, bv. *ane mokaamo rajaku* - eerst als mijn voornemen vast is; *bare'e pa moka kada-gonja* - zijn beterschap is nog niet volkomen²⁾.

Er bestaat een verbaal-prefix *maka* - waarover later gehandeld zal worden. In het Oud-Javaansch komt dit voor bij frequentatieven en intensieven, bv. *makagurilap* - flikkeren, doch men vindt ook: *kɔtala pinutër murub* (stralen) *kagurilap*, in nagenoeg dezelfde beteekenis. Zoo ook: *gubar kakërëtug* - oorlogsbekkens begonnen te rommelen³⁾, *ka* is hier nog een scheidbaar voorvoegsel.

Mal. *kah* met emphatische *h*, wordt alleen in vragenden zin gebruikt, eig. „is het zoo? is het een feit?”

Ook in het Gajō'sch stempelt *kō* (= *ka*), enclitisch achter het hoofdwoord van het gezegde geplaatst, den zin tot een vragenden: *ara kō görō kō?* - is het er of is het er niet?

In Tonga is *ka* maar, niettemin, vgl. Mak. *iya-ka* maar, en Mlg. *ka*.

De afleiding met *ma* - in Mal., Bar., Mak., Boeg. *maka*, Jav. *mangka*, is gevolgtrekkend, nadrukkelijk „en”, weer te geven met „nu is „het geval dat, de zaak is, het is een feit, want, èn”; in het Boeg. ook met het oog op het toekomstige gebruikt: *Ala taala mani maka misëng-i* - Allah alleen weet het (is het die het weet); *rekko... maka*

¹⁾ Tont. sprk. p. 94. — Alles wat hier en verder over *ka-* in Tont. gezegd wordt, is te vinden in de afdeeling die tot titel draagt: „c. De groep van *ka*”, p. 93 v.v. Beide prefixen *ka* worden onder dit hoofd behandeld.

²⁾ Tont. sprk., p. 94, 95.

³⁾ V. G. VIII 221.

nawinrusəng-i - als ... dan zal ze stellig gemaakt worden; *maka ma'dampəng* - moge hij vergeven (d.w.z. moge dat een voldongen feit worden); *maka ripogau'* - ten einde gedaan te worden. Het Mak. heeft hetzelfde: *iya tjini' maka napadjariya* - zie slechts op hetgeen zij te doen hebben (en moet gebeuren); ook: *mangka*, bv. *wattu sitjini'na mangka saribattanna* - toen hij zijn broeders werkelijk ontmoette (hen ontmoette en zij waren werkelijk zijn broeders). Meer voorbeelden in de woordenboeken.

Bar. *maka* is „immers, want”. Uit den klemtoon op *ma-* blijkt dat dit voegwoord niet in het Bar. gevormd is maar tot den gemeenschappelijken taalschat behoort; indien het een vorming van het Bar. ware, zou het *maka* luiden ¹⁾. Bv. *bar'e kudonge paumu maka wongo talingaku* - ik hoor uw woorden niet want ik ben hardhoorend. Ook te vertalen met: „zijnde het geval dat; nu het zoover gekomen „is dat; daar het een feit is dat”. - *ka* Is ook aanwezig in Bar. *toka* - aanwezig zijn omdat het gekomen of aangebracht is, vgl. Jav. *těka*.

In het Soendaasch wordt *ka* nog gebruikt op de volgende wijze: Wanneer een vrouw het tot haar gesprokene niet verstaat of niet begrijpt, zegt zij: *ka?* - wat belieft U?, emphatisch *kah*. - 't Is een beleefde wijze van zeggen, alleen door vrouwen gebruikt, en in bevestigenden zin niet gebruikelijk ²⁾. - *kumaha* Is vragend vnw. van hoedanigheid, in bevestigenden zin is het „zoodanig als”: *kumaha maneh* - doe zooals gij wilt; *gantjang kumaha kilat* - snel als de bliksem; 't is *ka* met infix *-um-* en oud Conjunctief suffix *ha*, dat in alle vragende voornaamwoorden bewaard is. - *mangka* Dient in het Soend. om den adverbialen of modalen Imperatief uit te drukken: *mangkahade!* - pas goed op!; *kali mangka gēmēt!* - graaft zorgvuldiglijk!

Zooals nog nader zal blijken, kan *ka-* I in de Austronesische talen potentiëele beteekenis hebben, dat is ook in het F. het geval; hieruit moet zich de beteekenis van *ka* als aanwijzer van het Futurum in Maori, Samoa ('a) en Mangarewan ontwikkeld hebben.

Aan het begin van een zin wordt in Maori *ka* gebruikt, nagenoeg als *maka* in het Maleisch, het is of perfectief *ka* zonder meer of uit *maka* gereduceerd, in Hawaïi wordt dit *a*. Vgl. F. *ka* - en, maar, Oud-Jav. *ngkā* - dan, en.

¹⁾ Bar. sprk. 402 v.v., hier is *maka* uitvoerig behandeld.

²⁾ De verklaring in het W.b. van Coolsma s.v. *kah*, als zou dit woord een korte vorm van *kaulanun* zijn, is niet houdbaar; *kaulanun* is in het Soend. steeds de bezegeling van iets dat men gezegd heeft.

II.

Wij komen nu tot het gebruik van *ka-* I als formatief. Als verbaal-prefix drukt *ka-* uit dat de handeling geslaagd is. Ter illustratie zij op het gebruik dat het Javaansch en het Soendaasch van het prefix maken, gewezen.

Zooals bekend hebben deze talen twee passieven, met *di-* en met *ka-*, beiden geplaatst vóór het gw. van het werkwoord. (Suffixen en infixen kunnen hier buiten beschouwing blijven). Wil men tot uitdrukking brengen dat de handeling geslaagd is, dan is *ka-* op zijn plaats, bv. van Jav. *pěṇḍět*, Kr. gw. van medenemen, *barang gada-hannipun tēlas kapěṇḍět ing ketju* - zijn goederen zijn door de inbrekers meegenomen; van Soend. *susul*, gw. van nazetten, *anu maling kasusul* - de dief is nagezet, deze handeling heeft resultaat gehad, de dief is achterhaald.

di- Heeft een ander uitgangspunt, 't zegt dat er een agens achter de handeling staat, bv. *laḡange ditulis* - de brief wordt of is geschreven, er is iemand die den brief schrijft of geschreven heeft; hoever hij daarmee gevorderd is, daaromtrent zegt de vorm niets. 't Kan dus zeer wel zijn dat de brief reeds ten einde is gebracht, dat de handeling dus even ver gevorderd is als wanneer *ka-* gebruikt ware, in de meeste gevallen is dit ook zoo; den spreker echter is 't er om te doen geweest te laten uitkomen dat er iemand is of was die den brief schrijft of schreef. De brief kan voltooid zijn, maar dat feit komt pas in de tweede plaats en zal uit het zinsverband moeten blijken. Omgekeerd is bij *ka-* de volle aandacht geconcentreerd op het geslaagd zijn der handeling; de agens, zoo al aan te wijzen, blijft op den achtergrond.

De beide passieven, met *di-* en met *ka-*, staan dus als ongelijksoortige grootheden naast elkaar. Hieruit kan een tegenstelling groeien. De Indonesische talen drukken zich gaarne in tegenstellingen uit, dezen verhoogden de expressieve kracht der rede en vervullen, met de enclitische woordjes waaraan deze talen zoo rijk zijn, in het rede-beleid de functie welke in Westersche talen aan het redeaccent toevalt. Men zal bv. den Nederlandschen zin: „Ik weet niet „of hij komen zal”, in het Soendaasch weergeven met *tō njaho datang hěntōna* - ik weet niet of hij komen zal, of hij niet komen zal; *tatjan tangtoe paeh hěntōna* - 't staat nog niet vast dat hij werkelijk sterven zal; Bar. *bare'e kuintjani kabangkenja bara kakodinja* - ik weet niet hoe groot het is, lett. ik weet niet de grootte of de kleinheid er-

van ¹⁾. Van dit spreken in tegenstellingen zijn in vele talen voorbeelden te vinden, de inkleeding is verschillend. Ook het algemeen bezigen van een dubbele ontkenning om een sterke bevestiging uit te drukken, kan men hiertoe rekenen.

Onder het beslag van deze denkwijze kunnen *di-* en *ka-* tot een tegenstelling worden. Wanneer *di-* zegt dat een agens werkzaam is, kan *ka-* de beteekenis krijgen: er is geen agens bewust werkzaam, de werking geschiedt accidenteel, bv. van Jav. *gitik*, gw. v. slaan, *asune digitik*, *kutjinge kagitik* - men sloeg naar den hond, maar de kat werd geraakt; Soend. *untjal dibēdil andjingna kabēdil* - men schoot (met een geweer) op het hert, maar de hond werd getroffen. En zoo kan, daar *ka-* „geslaagd” beteekent, *di-* de beteekenis krijgen „niet geslaagd” of van een poging, bv. Soend. van *laden*, gw. v. bedienen: *djēlēma meh tō kaladenan* - het was bijna niet mogelijk alle menschen te bedienen (vele gasten, weinig bediening). Daarentegen: *djēlēma meh tō diladenan* - de menschen werden bijna niet bediend (er werd hun bijna niets aangeboden); van *bawa*, gw. v. meenemen, brengen, halen: *lain dihadja dibarwa ngan kabarwa ... tō dibarwa dōi sabab kapohoan* ²⁾ - ik heb het (boek) niet opzettelijk meegenomen maar bij ongeluk ... en ik heb het niet weer mee teruggebracht omdat ik het vergeten heb.

In het huidige Javaansch is volgens Walbeehm de onderscheiding tusschen *di-* en *ka-* passief aan het vervagen en wordt *ka-* vaak als Kr. van *di-* en dus = *dipun* - gebruikt ³⁾; in het Soendaasch echter wordt de onderscheiding scherp in het oog gehouden.

In het Javaansch en dialectisch in het Soendaasch (*ka-*) wordt het prefix in den vorm *kē-* ook aan intransitieve begrippen verbonden, bv. van Jav. *plesed*, gw. v. uitglijden, *kēplesed* - uitgegleden. Ook bij transitieve begrippen is de vorm *kē-* als de beteekenis accidenteel is, dus: Jav. *tēmu*, gw. v. vinden, *katēmu* - gevonden (als ik iemand gezocht heb), *kētēmu* - ik ontmoet toevallig; van *andēg*, gw. v. stilstaan, *kaandēg* - aangeland, *kandēg* (voor *kē-* *andēg*) - tot stilstand gekomen. 't Accidenteele overheerscht dermate dat het passieve karakter verloren gaat. Precies hetzelfde geldt van den Soendaschen acciden-teelen vorm met *ti-*, dat in oorsprong ook passief-prefix is, dit wordt alleen intransief gebruikt, bv. *tadjong* - gw. v. met den voet tegen iets stooten, *Nata titadjong kana batu* - N. stoot bij on-

¹⁾ Bar. sprk., p. 198.

²⁾ R. *Satjadibrata*, Wawatjan Sastra-sastri (Volkslectuur 1014), p. 51.

³⁾ Walbeehm, p. 83.

geluk met den voet tegen een steen. Dialectisch, met *ka-*, wel transitief, van *piděk*, gw. v. trappen in iets, *Karta kapiděk běling* - K. (Nom.) trapt bij ongeluk in scherven; *kagolontjong* dial. = *tigolontjong* of *tigogolontjong* - bij ongeluk omrollen, ergens van afvallen.

Een intransitief passief met *ka-*, zonder accidenteele beteekenis, is algemeen Soendaasch, de afleiding komt voor van gw.n. van werkwoorden, van adjectieven en van substantieven, bv. van *wěntar* - bericht, *karwěntar* - alom bekend; van *mashur* - beroemd, *kamashur* - *idem*; van *wangi* - geur, *karwangi* - vermaard; van *tjěluk*, gw. v. roepen (intr.), *katjěluk* - in (hoogen) roep. Dit zijn passieve verbaal-adjectieven. Zulke woorden kunnen ook potentiële beteekenis hebben, bv. Jav. *ton*, gw. v. zien, Oud-Jav. *katon* - gezien, te zien, zichtbaar, Nieuw-Jav. *idem*, het prefix is *kě-*, maar in dit geval is *ka-* bewaard, daar het gw. éénlettergrepig is; doch *tingal* Kr. wordt *kětingal*, Soend. *katendjo*. In het F. komt deze vorm nog voor; van *bola* - splijten, breken (intr.), *kabola* - gespleten, (Oud-Jav. *kabělah*, Oud- en Nieuw-Jav. *bělah*) en ook splijtbaar¹⁾. Zonder potentiële beteekenis: van *rusa* - bedorven, *karusa* - verwoest; van *belu* - *ka-* buigen, *kabelu* - gebogen, vgl. Mad. *biluk*, gw. v. zich buigen.

In het Toba-Bataksch heeft *ha-* (= *ka-*) vooral potentiële beteekenis, de uitvoerbaarheid der handeling wordt ermee uitgedrukt, bv. *indang be hapatangi-tangi sowarana-i* - niet meer kan aangehoord worden zijn stem; *indang be hapaida-ida te ni horbona i mabaor tu tapiatta* - niet meer is te zien de drek van zijn buffels vloeiende naar onze badplaats (het is niet mogelijk bedaard te blijven aanzien dat de drek van zijn buffels onze badplaats bezoedelt, v. d. T.)²⁾.

In alle deze gevallen is het duidelijk dat het prefix perfectief is (*ka-* I). Men kan het hier opgemerkte geheel of ten deele in andere talen terugvinden.

III.

Een eigenaardig gebruik van het prefix *ka* - I, waarvan de Tontemboansche spraakkunst vele voorbeelden geeft, is het volgende: Het prefix wordt vóór gw.n. van werkwoorden, vóór adjectieven en

¹⁾ V. G. IV, 282.

²⁾ Tobasche spraakkunst, p. 164.

substantieven geplaatst in exclamatorische zinnen, bv. van *ge'el*, gw. v. weerzin hebben, *kage'el si toja'ang anio' mēkakan!* - wat eet dit kind steeds met weerzin! — van *ēlas* - gezuiverd van onkruid, *kaēlas si uma anio'!* - wat is dit stuk bouwland schoon van onkruid! — van *sērap* - maanlicht, maan, *kasērap!* - wat een helder maanlicht!¹⁾.

Dat de formatie bij werkwoord en naamwoord op dezelfde wijze plaats heeft, vindt hierin zijn oorzaak dat beiden in de Austronesische talen onvolkomen gescheiden zijn. 't Actief van het werkwoord heeft een eigen vorm met prefix *ma-* (*mar-* of *mag-*, *ma^{ng}-*) doch het passief heeft dien niet en is gelijk aan den naamwoordelijken.

Het grondwoord wordt door *ka-* tot volkomenheid gebracht; vormen als de bovengenoemde kunnen vergeleken worden met Nederlandsch „volmaakt gelukkig”, Duitsch „vollendet schön”, Fransch „parfaitement juste” enz. — 't Prefix kan ook voor woorden die reeds met een aanhechtsel zijn afgeleid, geplaatst worden, bv. *girot* - welsprekend, *tagirot* - vlug, vaardig in het bespreken van zaken, *katagirot si tuama anio'!* - wat is die man vaardig in het spreken! — *gogori* - een houtvernielend insect, *ginogori* - door houttorren aangetast, *kaginogori si tjaju anio'!* - wat is dit hout door houttorren aangetast! — *ai-* herwaarts, *mēngapaai* - gewoon te laten komen, *kamēngapaai* (vóór een actieven vorm!) - zeer de gewoonte hebbende de menschen te laten komen, op te roepen; *kanimasija!* - wat is hij rijk geworden! — in de beide laatste voorbeelden is *ka-* op weg een zelfstandig rededeel te worden.

Als vertaling is in deze zinnen „zeer, in hooge mate” niet onjuist, *ka-* gaat hier over in de beteekenis „een hoogen graad bezittende”; 't is echter duidelijk dat het prefix hetzelfde perfectieve *ka-* is als in het vorige hoofdstuk behandeld werd, de letterlijke vertaling van *kaēlas si uma anio'!* (zie boven) is dan ook: beslist schoon is dit stuk bouwland!

Nu zijn in Tont. de groote meerderheid der adjectieven grondwoorden, in de meeste talen is dat echter niet het geval. In de Filipijnsche talen en vele talen van Selebes wordt het adjectief van een gw. gevormd door voorvoeging van *ma-*; het Oud-Javaansch heeft *ma-* en *a-*, het Dajaksch *ba-*, het Bataksch neemt een tusschenpositie in en heeft *ma-* of niets, het Malagasi heeft adjectieven met en zonder prefix. — *ma-* Is actief-prefix, Filip. *maputi*, van *puti*, beteekent

¹⁾ Tont. sprk., p. 95 v.v.

dus eigenlijk „witheid hebbende, wit zijnde”, hiertegenover staat als naamwoordelijke vorm *kaputi* - wit. Dajaksch *baputi* kan men neutrum noemen, *ba-* heeft possessieve kracht. In Bol. Mong. is *a* in *o* overgegaan en luidt het prefix dienovereenkomstig *mo-*, zoo ook in het Mori'sch, waar echter *ma-* ook nog voorkomt. Oud-Jav. *maputih* en *aputih* zijn gelijkwaardig; Bat. van gw. *rara*, *marara* - rood zijnde, predicatief gebruikt. Daar het Maleisch het prefix *ma^{ne}-* bezit en ook *mar-* bezeten heeft ¹⁾, is het waarschijnlijk dat het adjectief eenmaal het prefix *ma-* heeft gehad.

In een aantal talen van Midden-Selebes bezigt men het adjectief in den nominalen vorm met *ka-*, de waarde is niet onderscheiden van de actief geconstrueerden in de talen die het adjectief met *ma-* vormen. Als zoodanig vallen te noemen het Mamoedjoesch, het Napoe'sch, het Tae', het Leboni'sch, bv. Mam. *kadungku* - nabij, *kalebu* - rond, Bada'-Besoa *kadake* - slecht, *kaladu* - diep, Leb. met *ko-*, uit *ka-* ontstaan, door Adriani aan Bada'sch en Napoe'sch gelijkgesteld, voorbeelden worden echter niet gegeven ²⁾. In Bare'e komen adjectieven met *ko-* (= *ka-*) voor, bv. *kotu'u* - ijverig, *tu'u* - echt, de beteekenissen zijn gedifferentieerd ³⁾. In Tae' staan vormen met en zonder *ka-* naast elkaar: *kasalle* = *salle* - groot; men vindt ook dat *ma-* en *ka-* vorm gelijkstaan: *kalebu* = *malebu* - langwerpig rond.

Het Sangireesch vormt, evenals de andere Filippijnsche talen adjectieven met *ma-*, doch vorming met *ka-* komt voor, bv. *kadidi'* - klein, *kaludung* - gekruld.

In het Malagasi vindt men zoowel *ma-* als *ka-*, ook het adjectief in den grondwoordelijken vorm, waar dus het prefix is afgefallen, bv. *mainti* - zwart; *kapetsy* - slim; *fotsy* - wit.

In de Filippijnsche talen, nog afgezien van het Sang., ontbreekt *ka-* niet geheel: is het adjectief predicaatswoord, dan wordt *ka-* wel gebruikt, vgl. Bataksch, bv. Tag. *ganu ka na ba kakinis ngayon sa ati ng trabaho?* - hoe geoefend zijt gij thans in uw werk?, gw. is *kinis* ⁴⁾; van *tigas*, gw. v. hard, *gabato katigas itong kahoy* - dat hout is hard als steen ⁵⁾; van *taba'*, gw. v. vet, *kahit na gano kataba' ang hayop* - het doet er niet toe hoe vet het dier is ⁶⁾ — Bis. van *baskug*,

¹⁾ G. Coedès, Les inscriptions malaises de Çrivijaya (B. E. F. E. O. XXX, 1930), p. 29 v.v.

²⁾ De Bare'e sprekende Toradja's III, p. 149 v.v., 131, 135, 139.

³⁾ Bar. sprk., p. 243.

⁴⁾ Bloomfield, p. 102.

⁵⁾ de Totanes, p. 87.

⁶⁾ Bloomfield, p. 42.

gw. v. sterk, *tuman kabaskug si Sanson* - Simson was volmaakt sterk.

Het Boegineesch maakt adjectieven met prefix *ma-*, dus: *maradja* - groot, doch men zegt: *lalëng karadja* - de groote weg; *alë' karadja* - een groot bosch. — Dayaksch heeft *kakidjir* - dun, het gw. is ongebruikelijk, men zegt wel *kidji kidjir* en *mangidjir* in dezelfde betekenis. Zulke overblijfsels zouden bij onderzoek wellicht nog in andere talen te vinden zijn.

In aansluiting bij de exclamatorische zinnen in het Tont., welke in het begin van dit hoofdstuk genoemd werden, volgen thans voorbeelden van dezelfde constructie in andere talen. In het Bis. schijnt zij tot adjectieven beperkt te zijn, bv. van *daku*, gw. v. groot, *kadaku siya kay dili makadala sina!* - hij is zóó groot en (toch) kan hij dat niet optillen!¹⁾.

Het Tag. toont groote overeenkomst met het Tont., bv. van *ganda*, gw. v. schoon, als subst. schoonheid, *kaganda!* - hoe schoon! wat een schoonheid!; van *bait*, gw. v. zich goed gedragende, als subst. goed gedrag, *kabait!* - wat is hij goed en deugdzaam! —; van *runung*, gw. v. knap, *karunung nang bata ng si Hwan!* - wat weet de kleine Jan veel! — De persoon op wien de eigenschap slaat, staat hier in den Genitief; de bedoeling van den zin verschilt niet van die in het Tont., maar letterlijk wordt er iets anders gezegd, nl. het knap zijn van kleinen Jan! (als uitroep)²⁾.

Het Tont. onderscheidt tusschen *kakëli ëm bene'na!* - wat heeft hij veel rijst!, van *këli* - veel, en *kakëli im bene'na* - de hoeveelheid zijner rijst. Tont. en Bis. onderscheiden ten deze fijner dan het Tag.³⁾.

Het Bar. gebruikt steeds het bez. vnw. 3e pers.: van *dago*, gw. v. goed, *kadagonja!* - hoe goed! welk een mate van goedheid.

Soend. *kapirang pirang imah önjöh!* - wat zijn er veel huizen ingestort! (vele de ingestorte huizen), de herhaling van *pirang* is hier meerv., *pirang pirang imah önjöh* - vele huizen zijn ingestort.

In het Mak. en het Boeg. komen afleidingen voor als: *ta'kalupa* - vergeten (verl. deelw.); Mak. *ta'kapepa'*, Boeg. *ta'kapepë'* - in het nauw gebracht, dit zijn gw.n. van werkwoorden waarvan met *ka*-naamwoordelijke vormen gemaakt zijn, die vervolgens met prefix *ta'*-tot passieve intransitieven gemaakt zijn.

¹⁾ *Mentrida*, p. 40.

²⁾ *Bloomfield*, p. 173.

³⁾ Tont. sprk. p. 96, waar vele voorbeelden gegeven worden.

In het Bataksch is *ha-* (= *ka-*) in exclamatorische zinnen, een hoogen graad uitdrukkende, mij niet bekend, doch de beteekenis komt aan den dag in secundaire grondwoorden die van gw.n. van adjectieven en werkwoorden zijn afgeleid, bv. Mand. *djedja-djedja* - met veel drukte ergens komende, *hadjedja* - onrustig heen en weer loopen; van een sec. gw. Mand. *hadjingdjang* maakt men *markadjingdjang* - slaan met de vuisten of stampen met de voeten; Mand. *hadutdat* - haastig, men kan dit ook als de nominale vorm van gw. *dutdat* opvatten, zoo ook Tob. *halaput* - haastig, Tob. (van *halenseng*) *humalenseng* - zich onrustig gedragen, bv. een kip die een ei wil leggen, Mand. *halentjeng* waarvan *humalentjeng* - *kalentjeng* - ergens omheen loopen, zooals varkens en geiten doen, zoekende waar zij kunnen binnergaan.

In de Filippijnsche en sub-Filippijnsche talen bestaat nog een andere afleiding met *ka-*. Vóór substantieven met tijdaanwijzende beteekenis geplaatst, heeft de afleiding de beteekenis dat de tijd is afgelopen, bv. van Tag. *gabi* - nacht, *kagabi* - de afgelopen nacht, doch Il. gisteren (de tijd waarna een nacht die afgelopen is, is gevolgd); B.M. *gobii* - nacht, *kogobii* - voorbijgegane nacht; Tont. *wěngi* - nacht, *ka-wěngi* - de afgelopen nacht; Sang. *kěbi* - nacht, *kakěbi* - gisteren; Tont. Tb. van *aw'i*, dat teruggaat op **aw-i* - nacht, *kaaw'i* - gisteren; Tag. Bis. Sulu *hapon* - namiddag, *kahapon* - gisteren; Mag. van *gay* - tijd, *kagay* - gisteren (eig. verleden tijd); Tont. *woondo* - morgen, *ka-woondo* - hedenmorgen, wanneer die morgen reeds voorbij is.

IV.

Het Tag. maakt in exclamatorische uitdrukkingen nog nadere onderscheidingen. Reduplicatie van het gw. drukt een meervoud uit, bv. van *item*, gw. v. zwart, *kaiitem*! wat zwart (van meerdere zaken); van *lamig*, gw. v. koud, *kalamig nang paa nang manga bata'*! - wat zijn de voeten der kinderen koud! — Wordt het gw. herhaald, dan maakt dat de beteekenis intensief, bv. van *damot*, gw. v. gierig, *kaydamot damot nang bata ng ito*! - wat een verschrikkelijk gierig kind is dat!¹⁾.

¹⁾ Bloomfield, p. 267, 268.

Doch *ka-* + geredupliceerd of herhaald gw. komt nog anders gebruikt voor. In Tag. drukt *ka-* + geredupliceerd gw. van een werkw. uit dat de handeling juist heeft plaatsgehad; bv. van *kain*, gw. van eten, *kakakain ko pa lamang* - ik heb juist gegeten; van *galing*, gw. v. van iets terugkeeren, *kagagaling sa bayan nang kapatid ko ng babaye* - mijn zuster is juist uit de stad teruggekeerd¹⁾. Opmerkelijk is dat het subject der handeling hier weder in den Genitief staat, vgl. boven blz. 145. Zonder reduplicatie: Pamp. *karatang na pa mo* - hij is zooeven aangekomen. — Ook in bijzinnen met herhaald gw., bv. Tag. van *hanap*, gw. v. zoeken: *kahanap hanapko kai ama ay nakahanap na ako* - nauwelijks had ik mijn vader gezocht of ik vond hem. Hiermee is te vergelijken: Soend. *datang datang röp hees* (zonder *ka-*) - zoodra hij kwam, ging hij slapen. Herhaling en *ka-* werken hier in dezelfde richting, *ka-* toch drukt uit dat de handeling zich voltrokken heeft, de herhaling legt ook nadruk op de handeling. Het Sang. maakt in dezelfde omstandigheden gebruik van de reduplicatie; bv. van *wonoh*, gw. v. zinken, *su kawawonoh u sakaeng e, su tatëlla' u waho* - met dat de prauw zonk vloog de reiger op²⁾. Het Tb., weder anders, plaatst *ka-* vóór den passieven werkwoordsvorm, bv. van *ilëk*, gw. v. zien, *kaiilëk* - nadat gezien werd; van *karaj* - kleed, *kabaja, kaikaraj* - nadat het kleed aangetrokken was.

Het Bar. maakt deze constructie van vervoegde werkwoordsvormen met toegevoegd bez. vñw. 3e pers. *nja*, zonder herhaling of reduplicatie, bv. van *donge*, gw. v. hooren, *kakudongenja mo pau setu* - toen ik dat woord gehoord had³⁾. Het Mori'sch gebruikt de uitdrukking in hoofd- en bijzinnen, het prefix is *ko-*, soms *ka-* (ouderwetsch), bv. (da) *kohaweku* - ik ben pas aangekomen (voltrokken is mijn aankomen); *ko'umarino koa mongkaa ka*⁴⁾ *ilako mo' itu itu* - zoodra hij klaar was met eten, ging hij rondloopen (voltrokken was zijn ophouden met eten en hij ging rondloopen⁵⁾); *ka dompo 'ia mokole ka karua* - zoodra de m- en de k- met de hunnen (daar) woonden⁶⁾.

In Iloko vindt men *ka-* vóór gw.n. van werkwoorden en voor substantieven, met reduplicatie gepaard, bv. van *luto*, gw. v. koken, *kalutluto* - juist gekookt; van *illog* - ei, *kaititlog* (ook: *kaitlog*, on-

¹⁾ Bloomfield, p. 267.

²⁾ Bar. sprk., p. 203.

³⁾ Bar. sprk., p. 448, 449.

⁴⁾ Voor de beteekenis van *ka-* = en, zie beneden.

⁵⁾ Morische sprk., p. 133.

⁶⁾ Morische sprk., p. 175.

getwijfeld uit het eerste ontstaan) - een versch - gelegd ei; van *anak* - kind, *kayananak* - een pasgeboren kind. De gelijkheid van naamwoord en gw. van een werkw. komt hier weer uit.

Ook in Maori drukt *ka* uit dat een handeling zooeven geschied is of staat te geschieden, bv. *katahi ia ka tae mai* - hij is zoo juist gekomen; *ka haere au* - ik ben op het punt te gaan ¹⁾).

V.

In het derde hoofdstuk kwam het verschil ter sprake dat in Tont. bestaat tusschen *kakēli ěm bene'*! - wat heeft hij veel rijst! en *kakēli im bene'*! - de hoeveelheid zijner rijst; tusschen *karangka' ěm balena*! - hoe hoog, zijn huis! (wat is zijn huis hoog!) en *karangka' im balena* - de hoogte van zijn huis, van *rangka'* - hoog. Als vertaling zijn de Nederlandsche zinnen onberispelijk, maar het Tont. drukt zich anders uit, het eerste is: véél! (is) zijn rijst, zoo ook: hóóg (is) zijn huis; het tweede, in Genitiefverband: het (hoe) veel zijn zijner rijst, het hoog zijn van zijn huis. Men zou in het laatste geval *kakēli, karangka'* een quasi-substantief kunnen noemen met een naar het abstracte neigende beteekenis; wordt nu de vorm zelfstandig in den zin gebruikt (niet als uitroep), bv. met een lidwoord: *ěng kakēli, ěng karangka'*, dan is het woord volledig substantief geworden en geheel abstract; „hoeveelheid, grootte”, zijn dan een zuivere vertaling. Een scherpe scheiding is tusschen quasi- en volledig substantief niet te trekken, 't een gaat in 't andere over, maar het gezegde kan den overgang van naamwoordelijken vorm tot abstract substantief verklaren.

Zulke abstracte substantieven worden in de eerste plaats van adjectieven gemaakt, maar dan ook van substantieven en gw.n. van werkwoorden; zij beantwoorden aan Nederlandsche woorden op -heid, -dom, -schap, -te enz.

Hier volgen eenige voorbeelden:

Het Tont. kent alleen afleidingen van adjectieven, zie boven, evenzoo Tb. bv. *wuaya* - dapper, *karwuaya* - moed, dapperheid;

Ledo prenasaleert het gw., bv. van *baso*, gw. v. groot, *kambasona* - de grootte ervan, de gelede vorm van het adj. heeft in deze taal *ma-* (*na-*). Soms wordt *ka-* weggelaten, bv. van *dea*, gw. v. veel,

¹⁾ H. Williams, Grammatische Skizze der Ilocano-Sprache p. 20. — München 1904.

kadeana en *deana* - de veelheid ervan. „Het iets zijn” gaat meermalen over in „de plaats van, de tijd van het „iets zijn”, dit komt in verschillende talen voor, in het Ledo komt met name de plaatsaanduidende beteekenis voor, bv. van *daa* gw. v. slecht, van *belo*, gw. v. goed, *ne-molipa ri kadaana*, *polipa ri kabelona* - loop niet op de slechte plekken, loop op het goede gedeelte ervan (loop niet waar de weg slecht is, loop waar hij goed is)¹).

Bis. van *hayo*, gw. v. schoon, *kahayo* - schoonheid; van *latag*, gw. v. geel, *kalatag* - geelheid, gele kleur; van *matay* - dood, sterven, *kamatay* - de dood, het sterven; van *bohi*, gw. v. leven, *kabohi* - het leven;

Ibg. van *babay* - vrouwelijk, *kababay* - maagdelijkheid, schoonheid der vrouw; van *tolai* - mensch, dier, *katolai* - natuur, aard;

Mag. van *pikir*, gw. v. denken, *kapikir* - het denken, de gedachte;

Il. van *asi*, gw. v. genegen zijn, *kaasi* - genegenheid, barmhartigheid; van *pia* - goed, *kapia* - verzoening, vrede;

Bontok van *antjo*, gw. v. hoog, *kaantjo* - hoogte; van *taku* - persoon, *kataku* - persoonlijkheid, het mannelijk wezen;

Sang. van *dau*, gw. v. ver, *kadau* - afstand;

B.M. van *loben*, gw. v. groot, *koloben* - grootte, grootheid; van *ibog*, gw. v. begeeren, *kaibog* (*ka* is hier ouderwetsch voor *ko-*) - wensch; van *niat* - voornemen, *koniat* - plan;

Day. van *bundjur*, gw. v. eerlijk, *kabundjur* eerlijkheid; van *olo* - mensch, *kaolo* - menscheijkheid, menscheijke natuur, menschenwaarde, *ni hau kaoloe* - (hij is een schurk) hij verloor zijn menscheijkheid; van *harati*, gw. v. begripen, verstaan, *kaharati* - verstand.

In het Dayaksch treedt soms reduplicatie op zonder verandering in beteekenis te brengen. Een eigenaardigheid van deze taal is dat het gw. genasaleerd kan worden dan wel geprenasaleerd; in het eerste geval gaat daarmee soms differentiatie van beteekenis samen, bv. van *sala*, gw. v. verkeerd, *kasala* - zedelijke fout, onrecht, doch *kanjala* - fout, gebrek v. e. zaak; van *sasal*, gw. v. berouw hebben, *kanjasal* - berouw; van *têtêp*, gw. v. vast, bestendig zijn, *katêtêp* = *kanêtêp* - bestendigheid, *kandjudju* - het langer zijn²).

In het Soend. komt het abstractum voor, afgeleid van adjectieven, bv. van *risi* - beducht, bang, angstig, *karisi* - beduchtheid, bangheid, angst; en van gw.n. v. werkwoorden, bv. van *boga* - bezitten, *kaboga*

¹) S. J. Esser, Handleiding voor de beoefening der Ledo-taal (Verh. Bat. Gen. LXXII, 1e stuk), p. 14.

²) Hardeland p. 37 v.v.

- bezit; van *sundang*, gw. v. steunen, *kasundang* - steun. Er zijn ook abstracta die van samenstellingen zijn afgeleid, bv. van *setija* - getrouw en *ati* - gemoed, hart, *kasetija-ati* - getrouwheid, of van afleidingen, bv. van *rumasa* - erkennen, zelf een afleiding van *rasa* - gevoel, *karumasa* - erkenning, ook: een zich bewust zijn. Zelfs van negatieve begrippen worden deze abstracta gemaakt, bv. van *tö* - niet en *rësëp* - behagen hebben in, *katörësëp* - mishagen (subst.).

Het Bataksch beschikt over twee manieren om het quasi-substantief te vormen: 1. voorvoeging van prefix *ha-* (= *ka-*) gepaard aan reduplicatie van het gw.; 2. prefix *ha-* met infix *-in-*, gevolgd door het enkelvoudig gw., bv. van *dao* - ver: *hadadao* - het ver zijn, *hinadao* - *idem*, daar *ha - en -in-* beiden perfectief zijn, is de laatste vorm dubbel perfectief, eig. het ver geworden zijn, maar de vormen worden door elkaar gebruikt¹⁾. De beteekenis der reduplicatie is onzeker, de door Van der Tuuk bij de bespreking der reduplicatie als grammatische figuur gegeven verklaringen passen hier niet²⁾. In het Bol. Mong. drukt de reduplicatie in dezelfde constructie een hoogen graad uit, bv. v. *lantud*, gw. v. hoog, *kolantud* - hoogte, *kololantud* - groote hoogte. Misschien beteekent *hadadao* dus „het zeer ver zijn”.

De vorm met *hina* - kan ook zelfstandig gebruikt worden, bv. *sunghot ni hinadenggan* - het toppunt van schoonheid, bij dien met *ha-* + reduplicatie is dat niet het geval³⁾.

Er bestaan ook *hina* - afleidingen van substantieven, bv. van *radja* - vorst, *di-baen hinaradjana* - wegens zijn vorst zijn, omdat hij een groot vorst is. In de door Van der Tuuk gegeven voorbeelden is het begrip „hooge graad” aan den *hina*-vorm verbonden, wat met *ha-* + reduplicatie niet het geval is, bv. van *torop* - talrijk, *di-baen hinatoropna* - vanwege hun enorme menigte.

In de spraakkunst wordt er nog op gewezen dat de vorm dikwijls gebezigd wordt als benaming van tijd wanneer, plaats van waar en de bijzondere wijze waarop de inhoud van het werkwoord plaats heeft⁴⁾.

In het Bar. heeft het abstractum met *ka-* een eigen ontwikkeling doorgemaakt. De vorm vervult de plaats van een redengevenden bijzin, bv. van *ria*, gw. v. veel, *maria baulanja, karia baulanja se'e*

¹⁾ Tobasche sprk., p. 187 v.v.

²⁾ Tobasche sprk., p. 415.

³⁾ Ik dank deze inlichtingen aan de heeren Voorhoeve en Tobing.

⁴⁾ Tob. sprk., p. 189, waar voorbeelden worden gegeven.

mobangkebangkemo si'a - zijn buffels zijn talrijk, daar zijn buffels talrijk zijn (in het Nederlandsch zou men zeggen „daarom”) is hij hoogmoedig. — Daar nu woorden van allerlei soort hoofdwoord van een predicat kunnen zijn, kan de *ka*- vorming op allerlei woordsoorten worden toegepast: substantieven, adjectieven, telwoorden, voornaamwoorden, bijwoorden en vervoegde werkwoordsvormen¹⁾. Intusschen wordt de afleiding van gw.n. v. adjectieven en v. werkwoorden ook nog als abstractum gebruikt, bv. van *dago*, gw. v. goed, *kadago* - het goed zijn, goedheid; van *ombo*, gw. v. vallen, *kaombo* - val.

In het Mori'sch is het *ka*- abstractum opgelost. Esser heeft aangetoond dat het Morische voegwoord *ka* - opdat, zoodat, dat, en, uit de quasi-substantief constructie is losgemaakt en tot een zelfstandig reedeel geworden²⁾. — Het Makassaarsch heeft een voegwoord *ka* - daar, dewijl, want; hier heeft zich dus dezelfde evolutie voltrokken; tegenwoordig heeft het Makassaarsch geen *ka*-abstracta meer.

In het Dayaksch dat, naar boven bleek, het abstractum bezit, wordt het door herhaling of reduplicatie van het g.w. een concessieve uitdrukking, bv. van *baw* - vrouwelijk, *kabaw* - vrouwelijkheid, doch: *kabawibawim* (of *kababawim*) *mandai kaju* - hoewel gij een vrouw zijt, klimt gij toch op boomen³⁾.

VI.

Behalve met het prefix *ka*- worden ook abstracta gevormd door voorvoeging van *ka*- tesamen met het achtervoegsel *-an*. Theoretisch is het laatste minder abstract daar *-an* localiseert. Inderdaad wordt in het Soendaasch, dat over beide afleidingen beschikt, wel eens onderscheid gemaakt; bv. van *bisa* - kunnen; *kabisa* - kunde in het algemeen, *abdi tö aja kabisa* - ik kan niets, maar *kabisaan* zegt iemand van zijn speciale kundigheden, zijn vak; *eta kabungahan teh lain pikön salirana bae* - het geval is niet alleen voor u een bron van vreugde (schr. ziet hier op een bepaalde gebeurtenis die vreugde verschaft heeft). Waarop volgt: *kabungahan adi morwal löwih ti kaatoh kakang* - uw vreugde (over het u te beurt gevallen) kan niet grooter zijn dan mijn (gevoel van) blijdschap⁴⁾; *karudët* - verstoordheid, *karu-*

¹⁾ Zeer uitvoerig behandeld, met vele voorbeelden, in Bar. sprk., p. 444 v.v.

²⁾ Mor. sprk., p. 171 v.v.

³⁾ Hardeland, p. 41.

⁴⁾ R. Memed Sastra *hadhi prawira*, Pangeran Kornel (Volkslectuur no. 880), p. 83. — Batavia 1930.

dëtan - zaak die verstoordheid gewekt heeft, enz. Doch de onderscheiding wordt niet altijd in het oog gehouden en in de talen die alleen de *ka-* *an*-afleiding hebben, zijn de aldus gevormde abstracta geheel gelijk aan de *ka*-vormen elders. Ook in de talen die beide vormen hebben, is dat als regel het geval. Men kan ze dus ook vertalen met woorden op *-heid*, *-dom*, *-schap* e.d. Als voorbeelden noemen wij slechts enkele woorden in Tag. en Jav., voor het overige naar de woordenboeken en spraakkunsten verwijzende. Bv. Tag. van *ta(w)o* - mensch, *kata(w)ohan* - menschheid, menselijke natuur (doch *katawan* - lichaam); van *buhay* - het leven, *kabuhayan* - levensonderhoud; van *haba* - gw. v. lang, *kahabaan* - lengte; van *tapus*, gw. v. beëindigd, *katapusan* - einde. Werkwoorden, adjectieven en substantieven kunnen als gw. optreden. — Jav. van *waras* - gezond, *kawarasan* - gezondheid; van *wani* - durven, *kawanian* - moed, dapperheid; van *laku* - gang, *kalakuan* - gedrag; van *ana* - er is, er zijn, *kaanan* - aanwezen, bestaan; van *saguh* - beloven, *kasaguhan* - belofte.

In Bis. vindt men ook *ka-on*, naar het schijnt, zonder onderscheid in beteekenis, bv. van *tamad*, gw. v. lui, *katamaron* - luiheid, geen verschil met *katamad*¹⁾. Een willekeurige onderscheiding, of liever: differentiëring is: *kapait* - bitterheid (van smaak), *kapaitan* - *idem* (in figuurlijken zin).

Ook de *ka-* *an* vorm kan „de plaats waar”, „de tijd waarop”, „de „wijze hoe”, beteekenen. Vermoedelijk onder inwerking van *-an* komt dit meer voor dan bij den *ka-* vorm. Bv. Tag. *kanipaan* - nipa - bosch; van *parang* - bosch, *kaparangan* - woudstreek; van *bahay* - huis, *kabahayan* - huizinge, d.w.z. een huis met vele woningen, ook: inventaris, meubilerie; van *pulo* - eiland, *kapuluan* - archipel (vele talen); in Bis. is *katawohan* zoowel menschheid als menigte; van *bato* - steen, *kabatoan* - steenachtig terrein, terrein waar vele steenen zijn; van *lonod*, gw. v. wegzinken, ondergaan, *kalodnon*, het Westen; Il. van *datu* - hoofd, *kadatuan* - de verzamelde hoofden van een dorp, de *datu* - schap.

In het Sang. wordt met *ka-* *ang* (*-ëng*, *-eng*) de superlatief der adjectieven gevormd. Deze vorm wordt geheel als adjectief gebruikt, maar is een abstractum, bv. van *sëllahë*, gw. van groot, *kasëllaheng* - grootste²⁾.

In het Gajō-sch is de vorm superlatief en excessief, wat niet ver-

¹⁾ Voor zoover uit Wb. en spraakkunst op te maken. De zaak zou eerst kunnen worden uitgemaakt, als wij over teksten beschikten, wat niet het geval is.

²⁾ Sang. sprk., p. 83.

wonderlijk is, daar beiden op dezelfde wijze plegen te worden uitgedrukt, bv. *mokot* - lang, *kēmòkòtòn* - erg lang, al te lang.

Tont. van *ěndo* - dag, *kaěndoan* - wanneer, waar het dag wordt, in Tb. de morgenster; eigenaardig is Tont. van *kolano* - vorst, *kakolanoan*, dat naast vorstendom, koninkrijk, ook „aandeel van den „vorst” beteekent. Voorts van *kelang* - witte duif, *kakelangan* - *k.* plaats, *k.* tijd, d.w.z. plaats waar veel *k.*'s zijn, de tijd als er veel *k.*'s zijn. Men zegt dit ook bv. van vruchten.

In Bar. is *ka-* *-an* verloren, doch in enkele woorden als *ka-* *-a* bewaard en dan bepaaldelijk plaatsaanduidend, bv. van *ipoli* - een boom, *ka'ipolia* - waar veel *i-* boomen staan.

In het Mori'sch, waar de vorm *ko-* *-a* luidt, is van de verschillende beteekenissen die het formatief gehad heeft, slechts de tijd-aangevende levend: periode of seizoen waarin een bepaalde handeling verricht wordt of een bepaalde toestand heerscht, het gw. wordt geprenasaleerd, bv. van *sowi*, gw. v. oogsten, *konsovia* - oogsttijd; van *me'opo* - op den buik liggen, *kompe'opoa* - de periode dat een klein kind op den buik ligt. De vorm is dus niet noodwendig aan een gw. gebonden. Zij treedt ook van een samenstelling gemaakt, op, bv. van *mevua* - *lansa* - op l. vruchten uitgaan, l's van de boomen halen, *ko(m)pevua* - *lansaa* - seizoen waarin men de rijpe l's plukt, enz.

Ook het Tae' vertoont naast abstracte tijdaangevende beteekenis, bv. van *rore*, gw. v. ophouden, *karorean* - ophouding, d.i. de tijd van voedselschaarschte; afwijkend is: van *rorrong* - klaagzang, *karorrongan* - wijs die het hart vertroost.

In Boeg. en Mak. komt de plaatsaanwijzende beteekenis sterk naar voren, bv. van *tinro*, gw. v. slapen, Mak. *katinrowang*, Boeg. *atinrōng* - slaappleats, slaapvertrek, in de laatste taal nog meer dan in het zoo naverwante Mak.

In het Jav. staan, naar welbekend is, de abstracte en de plaatsaanduidende beteekenis naast elkaar, bv. van *ratu* - vorst, *kraton* - 1. de vorstelijke heerschappij, 2. vorstenverblijf; van *děmang* - een beambte, *kaděmangan* - 1. het *děmang*-schap, 2. de residentie van den *děmang*; terwijl men onder het eerste zoowel de waardigheid, als het gebied waarover hij gaat (ging), kan verstaan. In enkele gevallen is de naam van het ambt op den drager overgegaan, bv. van *djiněm* - stil, bescheiden, *kadjiněman* - (stille) waker, bewaker van de harem (Wb.s.v. *djiněm*), Oud-Jav. *djiněm* - slaapvertrek; Oud-Jav. *kanuruhan* - ambtsnaam van een hoog staatsdienaar; Soend. *kanduruwan*, een eeretitel, is blijkens den vorm in betrekkelijk recenten tijd uit het

Jav. overgenomen, de Soend. vorm zou *kanduruhan* luiden. De geprenasaleerde vorm wordt in het Jav. wb. niet meer vermeld, maar moet niet lang geleden, zeg in den Mataramschen tijd, bestaan hebben. Gw. is *duruh*, Boeg. **dulu* (*l* en *r* wisselen, bv. *lapě* = *rapě*, Jav. *rapět*), **dulu* komt niet voor, wel de gesloten vorm *dulung* (*pamusu*'), die aanvoerder (in den krijg) beteekent. De voorvader van den deftigen, Oud-Jav. *kanuruhan* was dus „voorvechter”.

Wat het Soend. betreft, vermelden wij slechts dat de taal ook hier haar soepelheid toont door de afleiding o.a. van samenstellingen te maken, bv. van *lulus* - voorspoedig, *katölulusan* - tegenspoed, onspoed; van *goreng patut* - leelijk van uiterlijk, *kagorengpatutan* - leelijkheid van uiterlijk.

Een bijzondere vermelding verdient nog alleen het Bataksch. Hier vindt men *ha-* *-an* en *ha-* *-on* naast elkaar. Vgl. boven Bis., Bv. van *radja* - vorst, Mand. *haradjaan* - koninkrijk, maar *haradjaon* - vorstelijke waardigheid, ook: de gezamenlijke vorsten eener streek; Tob. *haradjaan* - echtgenoot, anders afgeleid, zie beneden, *haradjaon* - vorstendom; Karo altijd *kě* — *-ěn*: *kěradjān* - de vorsten (collectief), ook: *kinaradjān* - koninkrijk, koninklijke waardigheid, een passief gemaakt **karadjān*, waaruit tevens blijkt dat *kě-* uit *ka-* is ontstaan. — Tob. *ha* — *an* tendeert naar plaatsaanduidende beteekenis, bv. van *sundut*, gw. v. óndergaan, *kasundutan* - plaats van zonsondergang, Karo *kěsundutěn*; Toba van *pogos* - arm, *hapogosan* - armoede, maar *habeguon* - het geestendom, is ook bovenwereld; Mand. *hapogosan* - armoede; Tob. Mand. *hasusuan* - moeite, zorg.

Uit dit alles blijkt dat er tusschen de suffixen *-an* en *-ěn* (Bat. *-on*) geen scherpe scheiding te maken is, zij zijn gelijkwaardig.

Van het abstracta vormende *ka* — *an* moet de werkwoordelijke vorm, die een zg. accidenteel passief is, onderscheiden worden. Uit den aard der zaak zal men hem het meest van werkwoorden afgeleid vinden, maar ook adjectieven en substantieven komen als gw. voor, bv. Mal. *radja* - koning, *karadjaan* - tot koning verheven, het koningschap deelachtig geworden; van *panas* - warm, *kapanasan* - door de warmte getroffen, het warm hebben; van *datang* - komen, *kadatangan* bezoeken gekregen. 't Zelfde vindt men in andere talen.

De beteekenis kan ook potentieel zijn, bv. van Tont. *gěgěr*, gw. v. beven, *kagěgěran* - kunnende aan het beven gebracht worden; van *api* - vuur, *kaapian* - wat vatbaar is om vuur te houden, ook: vuurhoudend.

Het prefix is hier evenals boven het perfectieve *ka-* (*ka-* I).

VII.

In hoofdstuk III werd de grammatische vorm *ka- + gw.*, welke een hoogen graad uitdrukt, besproken, bv. Tont. van *ka'kat* - dartel, *kaka'kat se toja'angera!* - wat zijn hun kinderen dartel! — Door herhaling van het *gw.* kan somtijds de beteekenis nog worden versterkt (hoofdstuk IV).

Hiervan is te onderscheiden de vorm *ka- + herhaald gw.* waarbij de herhaling altijd optreedt en dus een onmisbaar deel der samenstelling is; de beteekenis is „voortdurend doen wat het *gw.* uitdrukt, voortdurend in den toestand zijn als door het *gw.* uitgedrukt”. Hij wordt als bijwoordelijke uitdrukking bij een werkwoord, ook wel als predicaat gebruikt. De afleiding geschiedt van *gw.n.* van werkwoorden en van adjectieven en substantieven.

In het Sang. luidt het prefix *ka'*-, het *gw.* wordt geredupliceerd in stede van herhaald, de vorm duidt een voortdurenden toestand, als gevolg eener handeling die passief is voorgesteld, aan, bv. van *pello'*, *gw. v. neerzetten*: *ka'papello'* - neergezet, gelegd zijnde, staande, liggende ¹⁾).

In het Bol. Mong. drukt hij ook een voortduren uit en wordt hij vaak in bijzinnen of bijwoordelijke uitdrukkingen gebruikt, bv. van *bilog* - gesloten, *kobilogbilog i mata* - de oogen steeds gesloten houden; van *kapa*, *gw. v. rondsluipen*, *kokapakapa im sia bo dinomak* - rondsluipende (terwijl hij bezig was rond te sluipen) werd hij gepakt; *umpaka, ambe, kogantonggantong* - hoewel ik, helaas, steeds hangende ben, van *gantong*, *gw. v. hangen*; *kolopilopi'pa* - terwijl hij nog moe is.

Het Bol. Mong. maakt zeer fijne onderscheidingen: *kobajabaja'* - gestadig doorlopende; *koba kobaja'* - rondloopen, al kuierende; door het herhalen van het voorvoegsel wordt de handeling als het ware in stukken gebroken. Met de algeheele herhaling: van *gaat* - *gw. v. afnemen*, *kogaat kogaat ing kawasanja* - zijn kracht neemt hoe langer hoe meer af ²⁾);

Bada'sch, van *lou'*, *gw. v. op- en neergaan*, *kalou'lou'* - op- en

¹⁾ Sang. sprk. p. 84, te onderscheiden van *ka- + geredupliceerd gw.*, beteekenende den tijd waarop iets of iemand ondergaan heeft, bv. van *sasa'*, *gw. v. rijp, gaar*, *kasasasa'*, tijd waarop iets gerijpt is, Sang. sprk. p. 81; *ka'* is een gewijzigde uitspraak van *ka*.

²⁾ Bol. Mong. spraakkunst, in Bijdr. Kon. Inst. 86, p. 42-46.

neergaand, veerkrachtig; van *lumba'* - avond, *kalumba'* - idem, *kalumba' lumba'* - tegen zonsondergang¹⁾;

Tae', van *talinga* - oor, *katalinga lingako* - dan wordt je (zeer) nieuwsgierig; van *lamban* - op iets anders overgaan, *kalamban lamban* - voortdurend overstekende; van *morang* - liegen, *kamorang-morang*, gezegd v. e. leugenaar, iemand die gewoon is te liegen²⁾;

In het Mori'sch luidt het prefix *ko-*, in sommige gevallen als *ka-* bewaard, bv. van *kora* - krijgskreet, *kokorakora* - voortdurend den krijgskreet doen hooren; van *lako*, gw. v. loopen, *kolakolako* - voortdurend loopen; ook als advertiale uitdrukking gebezigd: *mongkaa ngkolakolako* - loopende eten. Door prenasaleering van het prefix wordt de vorm versterkt, bv. *ka' iti iti*, *ngka'itiiti*, *ko'itiiti*, *ngko'itiiti* - aldoor druipen³⁾.

Het Malagasy vertoont sporen dezelfde uitdrukking bezeten te hebben, bv. *kamenomenona* - praatzuchtig in het bejammeren van zijn lot; *kabedy* - praatzuchtig⁴⁾, de vorm moet uit *kabedibedy* verkort zijn, want het gw. is *bedibedy* - praatzuchtig.

In het Dayaksch drukt *ka-* + herhaald gw. ook een voortduren uit, de afleiding geschiedt van gw.n van werkwoorden, van adjectieven en van substantieven, bv. van *galing*, gw. v. draaien, met klinkerverandering: *kagulanggaling* - aanhoudend rollen; van *pa-ndjang*, gw. v. lang, *kapandjangpandjang* - voortdurend lang; van *aso* - hond, *kaasoaso* - voortdurend honds.

De afleiding van telwoorden is hieraan gelijk: *ontongan katēlotēlo* (ook: *katatēlo*) *kiping bewāi* - je winst is altijd nog maar 3 *kiping*, d.w.z. niet meer dan 8 dagen geleden.

Het Javaansch heeft enkele vormen bewaard, ook in het Soendaasch voorkomende, die een voortduren of een hoogen graad uitdrukken, bv. van Soend. *bina* - verschillend, onderscheiden (Jav. ontbr.), *kabinabina* - zeer, buitengemeen, Nieuw-Jav. buitengemeen, Oud-Jav. *bhinna* of *bhinna bhinna* - vervaarlijk, *kabhinna bhinna* - allergeweldigst, Skr. *bhinna* - verschillend⁵⁾. 't Is opmerkelijk dat het Soend. deze beteekenis heeft bewaard; — Jav. *kapatipati* - uitermate, zeer sterk (W.b.s.v. II *ati*, sic.!), Soend. *kapatipati* - uitermate, het gw. is

¹⁾ J. Woensdregt, Mythen en sagen der Berg-Toradja's van Midden-Selebes (Verh. Bat. Gen. LXV, 3e stuk) p. 15, 39. — Batavia 1925.

²⁾ H. van der Veen, Sa'dan-Toradja'sche Volksverhalen (Verh. Bat. Gen. LXV, 2e stuk) p. 48, 49. — Batavia 1924.

³⁾ Voor het woord *kongko*, een herhaling van *ko*, beteekenend „blijven, blijvend, er nog zijn, altijd”, zie de sprk. p. 336.

⁴⁾ Bij Ferrand, Grammaire p. 111 „remonstrances sans fin”.

⁵⁾ V. G. VII 176.

misschien *pai*, Tag., Bis., Oud-Jav. *pai* - gezamenlijk, gelijkelijk, van *gila* - een afgrijzen v. iets hebbende, Jav. *kagilagila* - om van te gruwen, ontzettend, Soend. *kagilagila* - om van te gruwen, te griezelen. Afwijkend is Jav. *wantuwantu* - telkens weer, Soend. *wantuwantu* en *karwantu* - aangezien, ingevolge dat, Oud-Jav. *awantu wantu* - herhaaldelijk; — Jav. *wantiwanti* - keer op keer, Soend. *karwanti wanti* - buitengemeen, hevig, cf. Oud-Jav. *marwanti wanti* - telkens terugkeeren.

Voorts vindt men in het Jav. nog een aantal uitdrukkingen, een hoogen graad uitdrukken, gewoonlijk bijwoordelijk gebruikt, waarvan geen equivalenten in het Soend. zijn te vinden, bv. van *kěřęng* - dringend, *kakěřęngkěřęng* - dringend, sterk, in hooge mate; van een niet meer bekend *lěngki*, *kalěngkilěngki* - met grooten aandrang (trachten); van *rasa* - gevoel, *karasarasa* - droevig gestemd.

De hier gegeven voorbeelden zijn staande uitdrukkingen, maar afgezien daarvan is de vorm in het Soendaasch nog volkomen levend, de afleiding geschiedt van adjectieven en gw.n van werkwoorden, de beteekenis is meestal „een hoogen graad uitdrukken”. Bv. van *hōrin* - vol, *didijō kahōrinhōrin* - het is hier zeer vol; van *era* - beschaamd, *kaeraera pada njurakan ku urang Simpang* - ik schaam mij erg, als ik de Simpangers tegen ons hoor juichen (uitjouwend bedoeld). Ook afgeleid van een samenstelling, bv. *bau sungut* - stank uit den mond, *wět kabaubau sungut*! - wat stinkt gij uit den mond! (De herhaling van een samenstelling bepaalt zich tot het eerste deel). Een voorbeeld van herhaling met verandering van klinker, wat een verscheidenheid uitdrukt en dus het effect verhoogt, boven ook in het Dayaksch opgemerkt: van *gasik* - vlug, gezwind, *busik kagusagasik* - zij bewoog zich met vlugge bewegingen, was uiterst bewegelijk. Een voorbeeld van een voortduren, evenals het vorige voorbeeld als bijwoordelijke uitdrukking gebezigd: *nalangsa kawuwuhwuwuh*, *sang-sara katambahtambah* - haar bedroefdheid nam voortdurend toe, zij had verdriet in steeds vermeerderende mate: Afleiding van een substantief komt een enkel maal voor: van *kunangkunang* - vuurvlieg, fig. lid van het boevengilde, *tapi sakitu gōs kakunangkunang* - maar hoewel hij zóó algemeen als booswicht bekend stond (hij was nog niet gepakt), de herhaling blijft hier achterwege omdat het woord zelf al een herhaling is.

De vorm *ka-* + herhaald gw. kan de bijbeteekenis hebben „op goed „geluk, in het wilde weg, zonder bepaald doel” enz.

In het Tont. heeft hij altijd deze beteekenis, bv. van *rarēm* - onder, beneden, *kararē-rarēm(ě)kě!* - onder allerlei plaatsen leggen, verbergen, in of onder allerlei plaatsen loopen; van *teleng* - naam van een spel, *katele-telengkě'* - het *t.*-spel zonder orde of kunst spelen, op goed geluk af, zonder mikken; van *tangka'*, gw. v. aanvatten, aanpakken, *ra'itja malawitjo katangka-tangka'oka?* - schaamt gij u niet den eersten den besten maar zoo aan te pakken? - van *ure* - lang van duur, *akar in tjaureure* - tot in een onbepaald langen tijd, tot in eeuwigheid.

Van Tb. geldt hetzelfde, bv. van *ambar*, gw. v. rangschikken, *si anu kaambarambar uman am batu* - N.N. rangschikt de steenen maar in den blinde¹⁾).

In het Bol. Mong. kent men deze bijbeteekenis ook, maar maakt een vormelijk onderscheid met de beteekenis „voortduren”, boven blz. 155, door invoeging van het infix *-in-* in het prefix *ko-*, dat dus *kino* - komt te luiden. Let men alleen op den vorm dan is *kino* - een versterkt perfectief van *ko-*. Bv. van *guman* - gw. v. spreken, *dika kinoguma* - *gumaněā* - je moogt er maar niet op los spreken; van *tobak*, gw. v. ergens in bijten, *kamakow ing ki abo' tua na' ulag bo kinotoba* - *tobakěā?* - denk jij dat die jonker gelijk een slang is die maar dadelijk overal in bijt? ²⁾).

Het Bare'e maakt van den vorm *ka-* + herhaald gw. veel gebruik, steeds met de bijbeteekenis „op goed geluk” enz. Een bijzonderheid is dat het gw., zoo het gw. van een werkwoord is, geprenasaleerd wordt, dit is een versterking. Verder wordt de afleiding van substantieven en geluidswaarden gemaakt, bv. van *limu* - wolk, *karesaka apumu*, *dja kalimulimu rangasunja* - haal vuur uit elkaar, in wolken komt de rook eruit; van *agu*, soortwijzer bij telwoorden, *saagu* (banaan), *merapi loka i Kolopua*, *mau dja saogu*; *mesono i Boti*: *aa, ne'e ka'oguogu* - de Schildpad vroeg banaan, al was het er maar één; de Aap antwoordde: Och, zeur niet om één! — Van *woo*, het geluid van luide stemmen, gegons van insecten, *kawoorwoo jale woa* - de bromvliegen doen niets dan gonzen; van *djanu*, gw. v. dreunen, schudden, *kandjunudjunu banua nalengko nu lindugi* - het huis schudt maar heen en weer, geschokt door aardbeving³⁾; van *tangi*, gw. v.

¹⁾ Niemann p. 73.

²⁾ Bol. Mong. sprk. p. 43, 44. Er is nog een vorm *kojo-* + (onvolkomen) herhaald gw., waarbij *jo* mede herhaald wordt, de beteekenis is „geheel en al” wat het gw. zegt, zie hiervoor o.c. p. 44.

³⁾ Bar. sprk. p. 201. Uit het Wb. dat slechts een korte vertaling geeft, wordt de beteekenis „in het wilde weg” niet duidelijk.

krijten, *da nuowimo katangitangi* - houd eens op met dat aldoor huilen.

Ook in het Mori'sch komt de bijbeteekenis, maar niet uitsluitend, voor, bv. van *pau*, gw. v. spreken, *kopaupau* - er maar op los spreken; van *ala*, gw. v. nemen, *ko'alaala*, gezegd van iemand die wegneemt wat hem niet toebehoort; van *umbu* - eigenaar, *kope'umbupe'umbu* - zich zelf herhaaldelijk als den eigenaar van iets opwerpen, voorbeeld van vorming van een afleiding.

't Zelfde doet zich voor in het Tae', bv. van **kau' = gau'* - handeling, *kakau'kau'* - iets ondernemen dat dwaas is (in het wilde weg handelen); van *lumpisa*, waarin de beteekenis „rondtollen” ligt, *kalumpisapisa* - in de rondte draaien, niet weten waarheen te gaan. Adjectivisch: van *lima* - hand, *kalimalima*, dit zegt men van een gauwdief die kleine dingen wegkaapt; van *kade* woord, gw. v. zeggen, *kakadakada*, gezegd van een praatjesmaker.

Het Boeg. maakt den vorm van gw.n. van werkwoorden, van substantieven en van gw.n. van adjectieven, de beteekenis is steeds „op „goed geluk” enz. Hij kan predicaat en bijwoordelijke uitdrukking zijn, bv. van *ita*, gw. v. zien, *kaitaita* - nu naar dit dan naar dat kijken; van *ada* - woord (uit **kada*), *kakadakada* - nu zus dan zoo praten; van *liya'*, gw. v. schuw, *kaliya'liya* - zich schuw nu eens naar dezen dan naar dien kant bewegen. Van een samenstelling: *těppa*, gw. v. raken, *timu* - mond, *tau katěppatěppatimu* (het tweede deel wordt niet mede herhaald) - iemand die zeer los in den mond is, er alles maar uitflapt; *katěppatěppa* - nu hier dan daar raken; van *sobu*, gw. v. zich verbergen, *lao kasobusobu* - hij ging erop uit, zich in alle hoeken en gaten verstoppende. Ook van afleidingen wordt de vorm gemaakt, evenals in het Mori'sch, bv. van *puwang* - heer, *makepuwang* - tot Heer hebben, hiervan: *kakepuwangpuwang* - zich nu eens in dit, dan weer in dat land uitgeven voor een onderdaan van deszelfs vorst. Ook adjectivisch gebruikt: *naiy to Běrru'*, *kalarilariye* - de her en der weggelopen Běrru'ers nu.

Het Soendaasch gebruikt den vorm in deze speciale beteekenis als bijwoordelijke uitdrukking en als predicaatswoord, in het eerste geval wordt gewoonlijk *sa* - één, geheel, ter versterking toegevoegd. Voorts treedt ook hier klinkerverandering op. De afleiding geschiedt van gw.n. van werkwoorden en een enkel substantief. Br. van *lunta*, gw. v. ver weg gaan, *asup ka kampung kaluntalunta* - hij ging op goed geluk, al verder en verder zwervende, de kampoenigs in, waarvoor men ook *sakaluntalunta* zal vinden; van *lumpat* - hard loopen, *lumpat*

sakalumpatlempat, of: - *sakalumpatlampet*, of: - *sakalumpatlampit*
 - hollen uit alle macht (zooals het uitkomt); *kör kadungsangdungsang*
 - hij liep in zorgelijke stemming zonder bepaald doel voort, v. e.
 ongebr. *dungsang*.

Een enkel voorbeeld uit het F. is *kadrotodroto*, gezegd van het uitschieten van Colocasia.

Daar eenerzijds de bijbeteekenis „in het wilde weg” enz. niet rechtstreeks uit den vorm voortvloeit, anderzijds het weinig aannemelijk is dat zij in uiteenlopende talen, onafhankelijk van elkaar, spontaan zou zijn ontstaan, schijnt men wel te moeten aannemen dat zij in de taal welke aan alle talen waarin deze eigennaardigheid voorkomt, ten grondslag heeft gelegen, reeds aanwezig is geweest.

VIII.

Er bestaat in een aantal talen een afleiding *ka-* + herhaald gw., vormelijk gelijk aan de zoo juist behandelde, maar daarvan wel te onderscheiden, zij heeft causatieve beteekenis.

Jonker heeft in zijn Bimaneesche spraakkunst betoogd dat *ka-* causatief-prefix is ¹⁾. Adriani heeft dat voor het Bare'e afgewezen, 't is hem echter ontgaan dat ook in de Filippijnsche talen en de talen van Selebes *ka-* inderdaad causatieve beteekenis hebben kan.

Om dit laatste aan te toonen is een uitweiding noodzakelijk. Er bestaat in het Oud-Javaansch, de Filippijnsche talen, Tombulu, Tontemboan, Bolaang Mongondow, Tae', Boegineesch, Makassaarsch, Malagasi, Fidji en Polynesische talen een prefix dat *maka*, *paka*, ook *a'paka*, *ma'paka* luidt, in Malagasi *maha*. De beteekenis is „maken „tot” en schakeeringen van deze beteekenis die zich tot de volgende laten herleiden: „maken; gebruiken tot of als; gedaan of afkrijgen; „slagen, kunnen; (iemand) tot (bijv. leugenaar) maken; (iemand) „uitmaken voor; beschouwen als; Hoogd. maken in den zin van „de rol aannemen van, zich voordoen als”; ook: „zekere hoedanigheid aan iets geven” ²⁾. In aan het Oud-Jav. ontleende voorbeelden nog weer te geven met: „zijnde als; dienende tot; gelijken; lijken; „aannemende als; iets vormende; iets zijnde”; in het passief ook: „in de functie van; als” ³⁾. Het Fidji maakt van dit prefix (*vaka-*)

¹⁾ Bim. sprk. p. 66.

²⁾ V. G. IV 288, VIII 217.

³⁾ V. G. VIII 217 v.v.

een nog veel ruimer gebruik dan de Indonesische talen, zoo ook Samoa (*fa'a*) en Maori (*whaka*)¹⁾.

Paka- is een dubbelprefix, samengesteld uit het causatieve prefix *pa-* en perfectief *ka-*. In de Filippijnsche, de sub-Filippijnsche talen en het Malagasi is *pa-* in het actief genasaleerd, het prefix luidt daar dus *maka-* (*maha-*), de daaraan beantwoordende naamwoordelijke vorm is *ka-*. Dat wil dus zeggen dat waar en wanneer deze laatste gebruikt wordt, *ka-* de causatieve beteekenis van *pa-* in zich opneemt, bv. Tag. van *takot*, gw.v. bang, *ang tabako nang matanda ng ito' y nakatakot ang laki* - de sigaar van zoon oud man is van schrikwekkende grootte²⁾; *ang dumating na balang ay katakottakot ang dami* - de sprinkhanen, die kwamen, waren verschrikkelijk in aantal³⁾, (vreeswekkend, vreeselijk); van *taka*, gw. v. zich verwonderen, zich verbazen, *katakataka rin ang bagay na manga dalaga* . . . vreemd (verbazingwekkend) was ook de omstandigheid dat het jonge meisjes waren . . .⁴⁾, actief: *isa ng bagay na nakapagtataka* - een verrassend (verrassing wekkend) feit⁴⁾; B.M. *koondok* - vreesaanjagend, vreeselijk; *jo gama'an i mokoondok* - maar om het weg te nemen, dat maakt bang; *dodai n tua dia'-pa kolipu, dia'pa kobaloi kododotan, dia'-pa kodatu, dia'-pa kobobatu inta pokidongogan* - te dien tijde was men nog niet in het bezit van dorpen, van huizen waarin gewoond kon worden, van een vorst, van hoofden naar wie men luisterde⁵⁾. Vgl. Tont. *makawale* - een huis bezittende.

Het Tont. mist den naamwoordelijken vorm, maar heeft wel den actieven *maka-*. In de spraakkunst zijn de werkwoorden met *maka-* in een aantal klassen ingedeeld, verschillende prefixen *maka-* zijn hier tezamen in beschouwing genomen. *Maka-* is causatief in: klasse 1 *makaai* - kunnen herwaarts komen, van *ai* - herwaarts; klasse 7 *makawale* - een huis hebben(de) enz.; klasse 9 *en salow(ě)na makawəndun in ateku* - zijn scheldwoorden maken mijn hart geheel terneergeslagen, *wəndu* - zorg, leed, enz.⁶⁾.

Maka- is actief-prefix *ma-* + perfectief *ka-* in: klasse 2, *makaere* - vinden, van *ere*, gw. v. zoeken; klasse 4, *makakontoi* - in hurkende houding zijn (en daarin volharden), van *kontoi* - gw. v. hurken;

1) V. G. VIII 288 v.v.

2) Bloomfield, p. 66.

3) o.c., p. 267.

4) o.c., p. 36.

5) B.M.sche sprk., Bijdr. Kon. Inst. dl. 85, p. 428, 429.

6) Van alle klassen worden vele voorbeelden gegeven.

klasse 6, *makanuwu'o mako* - toen hij had uitgesproken, *nuwu'* - woord, spraak, *manuwu'* - spreken.

Maka- is actief-prefix *ma-* + *ka* in de beteekenis „in hooge mate” in: klasse 3, *makaako* - nog meer naar het Westen gaande, *ako* - het Westen, *mako* - westwaarts gaan.

De later te behandelen 5e en 8e klasse vallen hier buiten.

Aan de hand van dit schema zijn de onderscheidingen ook in andere talen te maken, doch dit behoeft hier niet nader te worden onderzocht, daar wij ons met het prefix *ka-* in het bijzonder hebben bezig te houden en dit is in alle gevallen één en hetzelfde, perfectieve *ka-*.

Een vorm die in het Tont. aan den naamwoordelijken, causatieven vorm nabij komt, is *ka-* + gw. + *-ën*, bv. van *inde'* - vrees, *kainde'en* - zeer met vrees wordende gezien (Adriani). Men kan hem opvatten als passief met *-ën*: *inde'en* - wordt gevreesd, *ka* - zéér, zooals in de spraakkunst is gedaan, maar ook als naamwoordelijken vorm *kainde'* van *makainde'*, terwijl *-ën* excessief suffix is; aan de laatste opvatting beantwoordt de vertaling in het Wb. „vreeselijk, verschrikkelijk”.

Het Sang. heeft in potentieel-causatieve beteekenis *makaka-*, door de herhaling van *ka-* van *maka-* in andere beteekenis onderscheiden, bv. *ia' makakalangge kalu ini* - ik kan maken dat deze boom omvalt ¹⁾.

In het Boeg. en het Mak. wordt in het actief het gewone actief-prefix *ma'-* en *a'* vóór *paka-* geplaatst, het prefix wordt dan *ma'paka-*, *a'paka*, de daarbij behoorende, naamwoordelijke vorm is *paka-*. Daar nu echter in deze talen, wanneer *ma'-* of *a'-* met een nader prefix samenkomt, het eerste kan worden weggelaten, zoodat men bv. Boeg. van *turu'* - volgen, instemmen zegt *siturusi* - met elkaar overeenkomen, met elkaar instemmen, in stede van **ma'siturusi*, gebeurt dit ook wel met *ma'paka*, *a'paka*, zoodat men *paka* overhoudt. Alsdan zijn actief en passief gelijkkluidend, behoudens voorvoeging van bv. het passief prefix *ri-*, *ni-* dan wel gebruik van een vervoegden vorm.

Evenwel kent het Boeg. ook een actieve vorm *maka-*, die minder gebruikt wordt en door *ma'paka* verdrongen schijnt, bv. van *solang* - vernield, *ma'kasolang* - verderven (tr.), vernielen, de hierbijbehoorende, naamwoordelijke vorm is *ka-* + herhaald gw. die echter zelden voorkomt. Een voorbeeld is: van *ringki'*, gw. v. ergens den neus voor ophalen, *karingki'ringki'* - er vies uitziende (d.w.z. makende dat men er den neus voor optrekt). 't Gevoel voor het *ka-* causatief is in het Boeg. verzwakt, aan Tag. *katakottakot* (zie boven) beantwoordt Boeg.

¹⁾ Sang. sprk., p. 117.

katau'taurëng, gw. *tau'*, d.w.z. men heeft door toevoeging van het trans-caus. suffix *-ëng* den vorm opnieuw causatief gemaakt.

Het Makasaarsch heeft, naast *a'paka-*, ook wel *ma'paka-*, niet alleen een actieve vorm *maka-*, maar bovendien is de naamwoordelijke vorm altijd causatief. Br. van *dinging*, gw. v. koud, *kila' makadinging-dinging* - bliksem die huivering wekt (lett. koud maakt), doch ook: *ma'pakadinging pamai-ki* - het verkwikte (maakte koel) hun gemoed¹⁾; van *siri'* - beschaamd, *kasiri'siri'* - schandelijk (makende dat men zich moet schamen, schaamte veroorzakende); van *malla'* - bevreesd, *kamalla'malla'* - vreeselijk, verschrikkelijk. Het gewone gebruik van *ka-* + herhaald gw. in het Boeg. is juist niet causatief, zie vorig hoofdstuk. Vgl. Mak. van *lampa* - gaan, *kalampa-lampa* - wispelturig, veranderlijk, alles gedurig weer weg doende gaan; Boeg. van *lao* - gaan, *kalaolao* - overal heengaande, zonder vast plan, op goed geluk.

Het Bare'e heeft *mampaka* - in het actief, in het passief *paka-*, ev. met nadere affixen. Waar *pa-* in den nominalen vorm behouden bleef, kon het ook niet gebeuren dat *ka-* causatieve beteekenis kreeg²⁾.

In het Bimaneesch is *ka-* causatief-prefix. Jonker heeft een overvloed van voorbeelden daarvan aangehaald³⁾. Hoe is dit mogelijk? Ik vermoed dat in het actief van het prefix *maka-* *ma-* is afgevallen, zoodat *ka-* overbleef. Op die wijze ging dus èn in verbaalen èn in nominalen vorm de causatieve beteekenis welke in *ma-* gelegen was, op *ka-* over; causatief *pa-* komt niet meer voor. In één dialect, het Kolo'sch, is het bewaard, daar vindt men nog causatieve werkwoorden met *pa-*⁴⁾.

In het Madoereesch doet zich iets dergelijks voor, dit heeft een prefix *nga-* gelijkwaardig aan **maka-*. Naar analogie van het actief-verbaal prefix *ma-* is *ma-* van *maka-* afgevallen. Vervolgens is *ka-* genasaleerd om den vorm actief te maken, dus van *odhëng* - hoofddoek, *ngaodhëng* - iets als hoofddoek gebruiken.

Het Soend. kent den causatieven vorm *ka-* + herhaald gw. Daar in deze taal het verbaal actief-prefix *ma-* is afgevallen en het niet onwaarschijnlijk is dat hetzelfde met een causatief bestanddeel *ma-* van *maka-* zou zijn geschied, laat zich niet uitmaken of wij thans met den naamwoordelijken vorm *ka-* + herhaald gw. dan wel met een uit *maka-* gereduceerd *ka-* van den actieven vorm + herhaald gw. te

¹⁾ *La Toeppoe Daeng Mappoeli, Makkoeta'nanng Daeng Mannoengtoengi I* 12 — Batavia 1925.

²⁾ Sporen van een ouder *maka-*, *ka-*, zie beneden blz. 192.

³⁾ Bim. sprk., p. 58.

⁴⁾ o.c., p. 66.

doen hebben. Doch waar van het niet-causatief prefix *maka-*, nadat *ma-* was afgefallen, *ka-* vervolgens is genasaleerd om er een actieven vorm van te maken, dus: *tjaprak* gw. van kwebbelen, **makatjaprak*, **katjaprak*, *ngatjaprak* en bij den causatieven vorm *ka-* + herhaald gw. geen nasaleering heeft plaats gehad, pleit de waarschijnlijkheid er voorshands voor dat hij naamwoordelijk is. Bv. van *kěsəl* - een verveeld gevoel hebben, *kuring* (Nom.) *kěsəl* - 't verveelt mij, d.w.z. ik heb een gevoel van verveling, *kakěsəl* *kěsəl* - dat (Nom.) is nu vervelend, wekt bij (mij) een gevoel van verveling, maakt dat ik mij verveeld gevoel; van *rijöt* - hoofdpijn hebben, *hih karijöt* *rijöt* - foei, 't bezorgt mij hoofdpijn.

Het causatief-prefix *pa-* is nog in survivals aanwezig, maar *paka-* ontbreekt, mogelijk is het actief *maka-* geweest. Doch er zijn wel twee factitief-prefixen die bestanddeel van de levende taal uitmaken: *pi-* en *pika-*, zij verschillen nauwelijks, *pi-* is trans. caus., *pika-* is: „wordt gemaakt tot object van”, *dipikaasih* - wordt tot object van beminnen gemaakt, wordt bemind; de actieve vormen zijn *mi-* en *mika-*.

Terwijl in het Bimaneesch *ka-* de alleenheerschappij als causatief prefix gekregen heeft, is het in het Soend. tot den vorm *ka-* + herhaald gw. beperkt gebleven en heeft de taal voor het verlies van *pa-* een ander middel gevonden om het causatief uit te drukken. Daarop kan hier niet worden ingegaan, ik verwijs slechts naar uitdrukkingen als *disina barwa* - laat hem brengen („hem” = agens van brengen, *facere facere*), *disina dibawa* - laat hem gebracht worden.

't Verschijnsel doet zich hier voor, waarvan later nog een voorbeeld zal worden gegeven, dat denkwijze en de behoefte aan uitdrukking daarvan bestendig zijn en niettemin het formatief dat daarin voorzag te loor is gegaan en door een ander vervangen. 't Schijnt dat de expressieve kracht van het prefix in verloop van tijd minder aanspreekt en het ten slotte wordt losgelaten. In dit geval is een omschrijving gevonden die hetzelfde bedoelt te zeggen. Waarom nu één taal een formatief vasthoudt en in een naverwante, andere taal in onbruik geraakt, is niet te bepalen. Men kan, in het algemeen, slechts zeggen, wat de Austronesische taalgroep betreft, dat de ontwikkeling gaat van het synthetische naar het analytische en dat dit proces toeneemt als talen verder van haar basis verwijderd geraken, (Polynesische talen). Het loopt parallel met de verweering van het klankstelsel.

IX.

De voornaamste afleidingen welke met het prefix *ka-* I worden

gevormd, zijn hiermee besproken. Er zouden nog anderen te noemen zijn, echter zonder het algemeen beeld te wijzigen. Voor verdere details moge naar de spraakkunsten der afzonderlijke talen verwezen worden. *Ka-* komt vaak in combinatie met andere pre-, in- en suffixen voor, dat is vooral in de Filippijnsche en Selebes-talen het geval, in de formatieve beteekenis ervan brengt dat geen verandering, *ka-* I blijft voor en na perfectief.

Er blijft nog slechts te vermelden dat *ka-* I ook kan dienen tot vorming van een Imperatief. In het algemeen is de Imperatief gelijk aan den grondwoordelijken vorm van het werkwoord. In sommige gevallen wordt daar *ka-* aan toegevoegd. Bv. Tag. *lakad ka na!* - ga nu!, *kalalakad ka!* - ga vlug!; - *kadadala mo doon!* - breng het daar met zorg!¹⁾; de toevoeging van *ka-*, gepaard aan reduplicatie, heeft versterkende kracht.

In het Bol. Mong. wordt *kō-* (= *ka-*) gebruikt in den Optatief: *kobiag!* - leef op! — *kopatoi don iikow!* - val dan dood, jij! — *kotabi in sia* - heb medelijden met hem; — *kolabu'* - *pa monag!* - dat zij naar beneden vallen!

In het Sang. is de Imperatief van intransitieven met *ka-* samengesteld, bv. van *děnta*, gw. v. aankomen, *karěnta!* - kom aan! — van *pia*, gw. v. goed, *kapia!* - word beter! — van *raluhě'* - oud en bedaagd, *karaluhě'* - word oud en bedaagd! — 't Zelfde in het Ledo: *kanawu mo ri tangga itu'* - val maar van die trap af!²⁾.

In Bar. vormen de qualificatieve werkwoorden, met inbegrip van adjectieven, den Imperatief met *ka-* bv. *kajau!* - sleep! — *kama'i!* - kom hier! — *kawengi!* - het zij duister! — *kabangke!* - wees groot! word groot! — Ook van namen van natuurverschijnselen worden imperatieven gevormd, bv. van *udja* - regen, *kaudja!* - er zij regen! Vgl. het in hoofdstuk I omtrent *mangka* opgemerkte.

De Imperatief van transitieven is in het Bar. gelijk aan het gw. Deze verschillende behandeling, welke een parallel heeft in Sang., is misschien zoo te verklaren dat bij een transitief de handeling op iets anders overgaat, dus haar beslag krijgt; bij intransitieven spreekt dit laatste niet zoo duidelijk en wordt een voltooiend perfectief toegevoegd. In het Tag. echter wordt *ka-*, naar uit de voorbeelden bleek, ter versterking aangewend. Ook het Malg. maakt veel van *ha* (= *ka-*) tot

¹⁾ W. E. W. MacKinlay, A handbook and grammar of the Tagalog language, p. 105. — Washington 1905.

²⁾ Esser o.c., p. 14.

vorming van Imperatieven gebruik, zoowel bij transitieven als bij intransitieven ¹⁾).

In de taal der Marquesas en van Mangarewan is *ka-* Imperatief-Optatief.

In alle deze gevallen ligt de perfectieve beteekenis aan het gebruik van *ka-* in den Imperatief ten grondslag.

Tweede Afdeling.

Het prefix *ka-* II.

I.

In de Tontemboansche spraakkunst wordt in het hoofdstuk dat over de voorvoegsels handelt, in de groep van *ka-* het volgende opgemerkt:

„Nog andere woorden, o.a. eigennamen, die met *ka-* aanvangen, „hebben waarschijnlijk een voorvoegsel *ka-*... Alleen dient nog „hierop te worden gewezen, dat in het Tt. zoowel als in verscheidene „andere Indonesische talen een aantal namen van planten en dieren „met *ka-* aanvangen... Dit *ka-* is te onderscheiden van het hier be- „handelde voorvoegsel; het wisselt af met *ta-* en zal waarschijnlijk, „als er systematisch naar zijne beteekenis onderzoek wordt gedaan, „blijken een lidwoord te zijn” ¹⁾).

Uit deze bewoordingen zou men kunnen opmaken dat het gebruik van dit prefix *ka-* II tot de hier genoemde gevallen beperkt ware. Dit is echter niet het geval, 't gebruik is algemeener en ruimer en over het geheele Austronesische taalgebied verbreid.

De kracht van *ka-* II is omvattend, samenvattend, inbegrijpend, tot een groep of klasse bijeenbrengende, het prefix drukt een gemeenschappelijkheid uit, mede-, met. Een substantief dat uit *ka-* + een gw. bestaat, is met dit gw. verbonden. Dit kan op tweeërlei wijze tot uiting komen: 1. De afleiding is een voorwerp dat als een representant van wat het gw. beteekent, kan gelden (A); 2. Zij is een begrip dat op grond van omstandigheden: overeenkomst in voorkomen, in eigenschappen of wat ook, met het in het gw. gelegen begrip in ver-

¹⁾ Uitvoerig bij Ferrand, p. 153 v.v.

²⁾ Tont. sprk. p. 99.

band is gebracht (B), in dit geval zijn dus gw. en afleiding niet van dezelfde soort of familie, maar verschillende zaken.

In het eerste geval, categorie A, is het gw. de eigenlijke naam der plant, om ons voorloopig tot planten te bepalen. Men vindt dan dien naam in sommige talen zonder, in andere met prefix, ook wel in één en dezelfde taal met en zonder prefix of met meer dan één prefix. Dit is niet altijd *ka-*. Voorbeelden: Soend. *sěbe* en *tasěbe* - *Canna indica* L., Mal. *tas(ě)bi*h en *sěbeh*, Bat. *hosbe*, *hasobe*, *tasobe*, Boeg. *tasěbbe*, Mak. *tasa'be*; Gaj. *kěpantang* = *pantang* - een boomsoort; Bal. *kokak* - *Solanum indicum* L., Soend. *takokak*; Soend. *měnjan* - de benzoëboom, *Styrax Benzoin* Dryand., Mal. *kaměnjan*, Tjam *kamo'nam*; Jav. *tělēng* en *katělēng*, *Clitoria Ternatea* L., een klimplant, elders *těllēng*; *waru* - vele talen, *Hibiscus tileaceus* L., bekende boom, van de schors wordt o.a. touw gedraaid, Soemba *kabaru*, Tont. *kalimbauwang*, Ts. *kawauan*, Tb. *wahu*, Tag. Bis. *balibago*; Bal. *karikukun* - *Actinophora fragrans* Wall., Jav. *walikukun*, Soend. *harikukun*; Jav. *gandiwung* - de niboeng-palm, *Oncosperona filamentosum* Bl., Soend. *handiwung*, *liwung*, Mal. (h)*anibung*, *nibung*, Bat. *libung*, *nibung*, Day. *handibong*, *handiwong*, *pandoong*, Tag. Bis. (h)*anibong* enz.

De papaja is een uit West-Indië ingevoerde plant¹⁾. Men heeft dit woord aangevoeld als prefix *pa-* + *paja* en er in Jav. en de Minahasische talen *kapaja* van gemaakt, met verwisseling van *pa-* en *ka-*, een egalisatieverschijnsel.

De groote meerderheid der plantnamen draagt geen prefix; als prefix komt verreweg *ka-* het meest voor, daarnaast kunnen de meeste consonanten met vocaal, gewoonlijk *a*, als prefix optreden, t.w. *ga*, *tja*, *dja*, *ta*, *da*, *pa*, *ba*, *sa*, *ha*, *ra*, *la*, *wa*²⁾. Alle deze partikels hebben aanwijzende kracht; uit de voorbeelden blijkt dat zij door elkaar gebruikt worden en dus als aanwijzer gelijkwaardig zijn. Niettemin heeft elk, zoover wij kunnen nagaan, een eigen beteekenis; het samenbindende *ka-* voegt een daarvan voorziene plantennaam bij zijn door het gw. uitgedrukt geslacht. Zij is daarvan als het ware de aanwijzer, een functie die de genoemde partikels ook kunnen vervullen, vandaar de verwisselbaarheid. Bv. Tont. *kanari*, een bekende boom, *Canarium*

¹⁾ Itinerario Jan Huygen van Linschoten, uitg. Linschoten Vereeniging dl. 1, p. 224. — 's-Gravenhage 1910.

²⁾ Voor een overzicht zie: Gelijkheid en verschil van voorvoegsels in Indonesische talen, in deze Bijdragen bl. 101 p. 341 v.v. — Ook *ma-* komt voor, doch dit is een ander geval; het is het verbale prefix *m-*, daarmee samengestelde woorden kunnen ook als substantief optreden.

communis L., ook *rerī*, Tb. *rerī*, Ts. *dedi*, Tl. *dere*, is van een gw. **dari*, vgl. de plaatsnaam *Kandari*. De verhouding van afleiding tot gw. is: een exemplaar van het geslacht „dari”, 'n dari, tot: de dari-boom. Laat men het prefix weg (heeft bij dit woord niet plaats) of gebruikt het niet, dan geeft dat geen noemenswaard verschil in beteekenis; als gezegd blijft het meestal achterwege.

De vrijheid in het gebruik van het prefix moet van oudsher geheerscht hebben. Alleen zoo is te verklaren dat men, over het geheele taalgebied verspreid, het prefix willekeurig gebruikt vindt. Het is niet zoo dat de eene taal prefixen bezigt en de andere hen achterwege laat, ook niet dat de eene steeds *ka-* heeft tegenover een andere bv. *ta-* of niets, de verbinding is zonder eenige regelmaat; men vindt dus in één taal naast elkaar: geen prefix, *ka-*, *pa-*, *ta-* enz., in een andere taal hetzelfde maar anders verdeeld.

Wat Fidji en de Polynesische talen betreft, kan worden geconstateerd dat er plantennamen met en zonder prefix zijn, doch vergelijking met Indonesische planten is moeilijk omdat wij niet over een plantkundig woordenboek, zoo dit al bestaat, beschikken. Voor den Oost-Indischen Archipel kan daarvoor gebruik worden gemaakt van de woordenboeken van DE CLERCQ en HEYNE, voor de Filippijnen van MERRILL¹⁾. Men kan uit het woordenboek van De Clercq met één oogopslag zien dat met *ka-* samengestelde plantennamen in schier alle Indonesische talen (de Filippijnsche zijn niet opgenomen) voorkomen. Voorbeelden van Fidji en Polynesië zijn: F. *kavika*, *Eugenia malaccensis*, de Mal. *djamboe bol*; F. *kauti*, *Rosa sinensis*, Sam. 'auti²⁾; Sam. 'a *alii*, een *Caladium*-soort; Maori: *kahika*, een *Podocarpus*; Maori *kahia* - *Passiflora tetandra*; Maori *karetu*, Tahiti *aretu* - een soort gras.

De vrijheid gaat niet zoover dat een gebruiker van een taal individueel een prefix naar keuze of geen prefix kan gebruiken, dit wordt door het spraakgebruik bepaald en allen die van een taalgemeenschap deel uitmaken, zijn daaraan gebonden. In het Javaansch is een neiging

¹⁾ F. S. A. de Clercq, Nieuw plantkundig woordenboek van Nederlandsch-Indië. — Amsterdam 1909, tweede druk 1927.

K. Heyne, De nuttige planten van Nederlandsch Indië, 2e druk, 3 deelen, met Register in deel III. — Buitenzorg 1926.

E. D. Merrill, A dictionary of the plant names of the Philippine Islands. — Manila 1903. Deze „dictionary” is niet meer dan een opsomming van in Spaansche botanische werken voorkomende namen in verschillende Filippijnsche talen. Bijzonderheden worden niet medegedeeld, de woordenboeken, die veel materiaal bevatten, zijn niet geraadpleegd.

²⁾ *auti* in het Wb. is foutief.

merkbaar het prefix af te werpen, vaak vindt men daar dat een prefix, elders vastgehouden en ook van ouds (Oud-Jav.) daar voorkomende, wordt weggelaten terwijl de vorm met prefix ook nog in gebruik is.

Op de tweede categorie van plantennamen (B) wordt beneden teruggekomen.

II.

Al het gezegde is toepasselijk op namen van dieren. 't Gebruik van prefixen is hier minder algemeen, maar in de wijze van gebruik is geen verschil. Men vindt dus ook hier verwisseling van prefix in één taal en over verschillende talen verdeeld, ook voorbeelden van de later te behandelen categorie B. Eenige voorbeelden mogen dit toelichten: Tont. *kalimpis* = *talimpis* - zekere vogel; Mak. *kulisa*, *kulitja* (*ku-* staat hier voor *ka-*), Boeg. *alisa*, Soend. *lisa* - neet; Boeg. *bembe*, Soemba *kamembe* (met nasaleering van het gw.) - bok, geit; Bal. *karëmis*, Soend. *harëmis* - een mosselsoort of zeeslak; Jav. *urang* - garnaal, Sam. *ula*, Maori *ko-ura* (*ka-* is hier onder invloed van de volgende *u* in *o* overgegaan), Marquesas *ko-ua*, Mangarewan *ura*, Motu *ura*, allen kreeft, Fidji *ura* - groote garnaal; Fidji *kalawo* - rat, Boeg. Mak. *balawo* - rat, muis, Soemba *kalawu*, Day *balawau*, Binongko *wolawo*, Bis. *balabau*, Mlg. en Sang. *walawo*, Roti *levo*¹⁾; Bat. *hadjaran* - paard, Boeg. *anjarang*, wat staat voor *kanjarang*, blijkens *pakanjarang* - ruiter, Mak. *djarang*, Jav. *djaran*. In het Boeg. is het gw. genasaleerd. 't Zelfde en prenasaleering valt ook bij plantennamen te constateeren, waarvan boven voorbeelden zijn gegeven. Ook dit wijst op den hoogen ouderdom dezer vormen, immers, nasaleering van een gw. kwam in de oude taal meer voor dan tegenwoordig²⁾.

III.

Zoover wat namen van planten en dieren betreft. Doch het gebruik van het prefix strekt zich verder uit. Er is geen terrein van menschelijk bedrijf dat er niet door bestreken wordt: de woning, het

¹⁾ V. G. V 43, 44, waar wordt opgemerkt: „Merkwaardig is de afwisseling tusschen de twee verschillende voorvoegsels *wa-* en *ka-*, een afwisseling die in bepaalde gevallen reeds in de grondtaal moet bestaan hebben, want anders zouden de opgegeven vormen onbestaanbaar wezen”. — 't Zelfde geldt van de afwisseling van prefixen bij plantennamen.

²⁾ Zie hiervoor deze Bijdragen dl. 102, p. 275 v.v., in het bijzonder p. 345 v.v.

lichaam, werktuigen en gereedschappen, landbouw, jacht en visscherij, kleeding, sieraden, muziekinstrumenten, kortom, alles waar de mensch mee te maken heeft. Ook hier geldt dat de groote meerderheid der zaken zonder prefix genoemd wordt, dat men vormen met en zonder prefix naast elkaar vindt en dat het prefix kan wisselen. Bv. Boeg. *katumbu* = *tatumbu* - soort koffer, Jav. *tumbu* - ronde, open mand, van onder vierkant, Mal. *katumbu* - gevlochten mand, (Wilkinson); Wango, Fangani *karina*, Favorlang *garina*, Espiritu Santo, Duke of York, *taliga*, Fidji, Sesake, Api *dalinga*, Bis., Ibg., Tond., Oud-Jav., Mal., Sam. *taliga*, Tag. *tainga* - oor ¹⁾; Tae' *katitong* = *batitong* - weerwolf; Tae' *katuang* = *patuang* - uitgegraven gat in den grond; Mak. Boeg. *kalombang* - gat, kuil, Day. *galombang* - buffelpoel (in het Day. gaat *k* aan het begin van een woord meermalen in *g* over), Mal. *lobang* - gat, Maori *korua* - kuil (*o* onverklaard); Tag. *kalamak* - hars, teer, F. *ramaka* - beschijnen, verlichten (met variant), Jav., Mal. Soend., Day. *damar* - hars, pek, Mak. *damara'*, Boeg. *dama'*, Roti *dama*; Boeton *kasopu* - blaasroer, Boeg. *sěppu'*, Tb. *sěput*; Moena *karwisu* - puist, Mal. Soend. *bisul*; Maori *kanizha* = *nizha* - weerhaak van een vischhaak; Maori *karahu* = *tarahu* - haard, oven, **rahu* beantwoordt aan Mal. *dapur* - haard; Jav. *pusěr*, Alor *kapohoro* - navel; Gajo *uma* - sawah (in het Gajō-land zijn geen droge rijstvelden), Soend. *huma* - droog rijstveld op woesten grond, Atj. *uma* - bouwland, akker, Mal. *huma* - akker, grond (tijd. ontgonnen), Bal. *uma* - sawah, Bim. *oma* - droog rijstveld, Boeg. *uma* en *ruma* - akker, Tont-*uma* - rijstakker op droog veld, Tb. *idem*, Ibg. *uman* - oirbaar gemaakt, bezaaid land. Il. *uma* - droog rijstveld op woesten grond, Bkl. *oma* - zaad, Boesangsch *luma'* - droog rijstveld, Bis. *oma* - zaad, Bontok *uma* - tuin, Aneityum *uma* - veld, doch Bat. *hauma* - rijstakker. Daar van overname geen sprake is, moeten de Bataks dezen vorm uit het stamland hebben meegebracht. Van een gw. *rangking* met nevenvorm *rangkiang*: Day. *karangking* - rijstbewaarplaats van hout en matten, Mk. *rangkiang* - rijstschuur, Bat. Mand. *rangkiang* - rijstschuur van den kleinen man, Tae' *rangking* - wijdgevlochten mandje van de bladnerven der suikerpalm vervaardigd, Lamp. *karangking* - langwerpige pakmand; Mal. *kamuntjak* - top, Soend. *puntjak*, de Mal. vorm is genasaleerd; Mal. *katopong* - hooge, stijve hoofdbedekking, kap (Wilkinson, bij v. R. helm), Jav. *topong* - muts, kalotje, Sas. *kětjopong* - muts. Sas. *tj.* wisselt met *t* en kan ook aan *t* in verwante talen beantwoorden, bv. *tjěpah* = *těpah* - gelijk aan;

¹⁾ V. G. Supplement, p. 44.

Sas. *tjêdang* - helder, duidelijk, Jav. *têrang*; Sas. *tjêlêm* - onderdompelen, Soend. *tölöm*; Sam. *alelo* - tong, Maori *arero* (prefix **ha-*), Tag. Bis. *dila*, Mak. Boeg. Tb. Tont. *lila*, Mal. *lidah*, Favorlang *tazira*.

Ten slotte moet erop worden gewezen dat *ka* als aanwijzer ook van menschen gebezigd wordt. In de Filippijnsche talen vindt men naast *ta(w)o* - mensch *kata(w)o*, dit beteekent „een lid van het men-„schengeslacht, persoon, individu, 'n mensch". Men zegt: *lima kata(w)o* - vijf personen, wat op hetzelfde neerkomt als „vijf men-„schen", zooals het Mal. zegt: *lima orang*. Bv. Tag. *ang tao ng makukulam nya ay malakas katimbang nang dalawa katao* - de behekste man eet veel, zooveel als twee man (personen)¹⁾; *ilan katao* - hoevele menschen, waarvoor men ook kan zeggen: *ila ng tao*²⁾. Op dezelfde wijze wordt de afleiding met *ka-* van andere substantieven gevormd, wanneer zij als maatwoord optreden, bv. Day. *lewun ikäi korik, dua kahuma bewäi* - ons dorp is klein, er zijn slechts twee huizen (twee stuks van de soort „huis"); *äwen tä idjä kalewu* - zij één dorp, d.i. zij leven tezamen in het zelfde dorp (één woonplaats van de soort dorp); *têlo kabatang ënjoh* - drie stuks kokospalmen (drie exemplaren van de kokospalm), *batang* is hulptelwoord; *bënanngu têlo kalewong* - ik heb stof voor drie hoofddoeken (drie exemplaren), *lewong* - hoofddoek³⁾.

Wat het Sang. betreft, wordt de vorm steeds met een telwoord samengesteld, dus: *duangkatau* - twee menschen, *tëllung kaoras'* - drie uren, gw. *ora* Sp. - uur⁴⁾. Dit is ook elders het gewone gebruik.

't Is niet met zekerheid te zeggen waar *ka-* als aanwijzer nog levend formatief is. In een groot aantal talen is dat zeker niet het geval, van anderen zou plaatselijke waarneming het moeten uitmaken.

Voor het verleden zijn wel een paar data te geven.

Toen de voorouders der Maori's in hun tegenwoordig vaderland aankwamen, vonden zij daar een geheel andere flora dan waarmee zij in de landen binnen de keerkringen vertrouwd waren geweest. Zij stonden dus voor het geval aan de nieuwe planten die zij aantroffen, namen te geven, daaronder zijn er met *ka-* samengestelde. M.m. geldt

¹⁾ Bloomfield, p. 42.

²⁾ Bloomfield, p. 189.

³⁾ Hardegländ, p. 40.

⁴⁾ Sang, sprk. p. 82.

hetzelfde van dieren en andere hun tot dusverre onbekende zaken. De Maori's hebben zich wellicht zes à zeven eeuwen geleden in Nieuw-Zeeland gevestigd.

't Zelfde geldt van de Malagasen. Ook zij vonden op Madagascar een andere flora en fauna dan zij in den Oost-Indischen Archipel gewend waren. Er groeide één boom dien zij kenden: de *katapang* Jav., Mal. enz. - de amandelboom, *Terminalia Catappa* L., Mlg. *hatafa*, *hatafana*. Zij hebben aan verschillende nieuwe gewassen namen met *ka-* of *ha-* prefix (dat op *ka-* teruggaat) gegeven, bv. *kasimba* - een struik, *Toddalia aculeata* Pers., *harongana* - een heester, *Haronga madagascariensis* Choisy. Zij vonden er een duif: *hatoto*, *katoto*, dezelfde als of doende denken aan een duif die zij kenden, vgl. Bat. Mand. *hatutu* - boschduif, tortelduif en gaven namen aan nieuwe dieren, bv. *kabanty* - een vogel, *kadradraka* - een visch.

Uit een en ander valt te besluiten dat Maori's en Malagasen in den tijd dat zij zich in hun tegenwoordig vaderland neerzetten *ka-* II als levend prefix bezaten.

't Soendaasch heeft *ka-* in een aantal namen van planten, dieren en andere-zaken bewaard als elders, thans is het prefix niet meer levend. De taal heeft een uitweg gezocht om hetzelfde tot uitdrukking te brengen en heeft dien gevonden in omschrijving met het woord *bangsa*. Dit woord heeft een zeer gevarieerde beteekenis: stand, soort, van denzelfden stand, van de zelfde soort, ras, volk, natie, stam, geslacht, gelijke, bv. *bangsa tengahan* - de stand van lieden tusschen adel en kleine luiden; *tö aja bangsana* - hij heeft zijns gelijke niet. Zoo is *bangsa tiwau* - van de familie van het suikerriet, een suikerrietsoort; *bangsa menak* - iemand van adel, de adel. Dit beantwoordt aan *ka-* als soortaanwijzer. Hier doet zich dus weer het verschijnsel voor dat een formatief is afgestorven, terwijl de behoefte eraan bleef bestaan, op andere wijze is daarin toen voorzien, vgl. boven blz. 164.

IV.

Thans volge een bespreking van tot de tweede categorie (B) behoorende, met *ka-* II afgeleide woorden, vgl. boven blz. 166, nl. wanneer gw. en afleiding verschillende begrippen zijn. Of dit het geval is, valt niet altijd met zekerheid vast te stellen. Komt naast de afleiding met *ka-* of gelijkwaardig prefix het gw. in dezelfde beteekenis voor,

dan kan men aannemen dat *ka-* soortaanwijzer is en het woord dus in categorie A behoort. Bv. Wanneer men vindt Jav. *katimun*, Day. *hantimon* en *tantimon* enz., terwijl daarnaast in tal van talen *timun* in gebruik is, dan is het niet twijfelachtig dat de eigenlijke naam *timun* is. Of: Mak. *kalobang* - kuil, Day. *galombany* - buffelpoel, Mal. *lobang*, Jav. *luwang*, gw. *lobang* enz.; Soemb. *kawini*, *wini* - vrouw, wijfje, Day. *habinai*, Bent. *wawinei*, Boeg. *wawine*, Mak. *baine*, O.-Jav. *bini*, gw. *bini*. Een tekenend voorbeeld dat gw. en afleiding verschillende zaken zijn, levert Tont. *kase'e*, naam van een boom, *Alpinea Gigantea* Bl. — *Kase'e* is Tt. uitspraak van Tb. *kasehe'*; *sehe'* is een oud woord, bet. „behoeden”. De *kasehe'* - vruchten worden gebrand, fijn gewreven en vermengd met den eveneens gebranden steel van *woka*-blad en de verbrande stukjes van de punten der tang waarmee het *woka*-blad om het hoofd wordt vastgemaakt en daarna gebruikt om daarmede jachthonden te be-rooken en hun daarna de tanden in te wrijven. Daardoor zullen die honden voor de jacht geschikt worden, de *kasche'* beschermt hen tegen wilde zwijnen, antilopen, slangen, enz., de stukjes tang maken hen vlug om het wild te pakken ¹⁾. Door voorvoeging van *ka-* wordt de boom, of liever, het begrip dat deze vertegenwoordigt, bij „beschermen” ondergebracht, een primitieve wijze van classificatie en ordening in de taal.

Is echter de beteekenis van het gw. niet meer bekend — ongetwijfeld heeft het eenmaal een beteekenis gehad — dan is niet uit te maken of een *ka-* afleiding tot de eerste of tot de tweede categorie behoort.

De *ka-* woorden der categorie B doen ons een blik slaan in het gedachtenleven der Austronesiërs, hun wijze van associatief denken komt hier bloot. Zij verdienen daarom de aandacht. Als wordt overgegaan tot de samenstelling van een etymologisch woordenboek zal men zich met deze woorden bijzonder moeten bezighouden. Daartoe worden hier als eerste proeve een aantal van zulke woorden opgenomen. De Bare'- en Tae'-woordenboeken leveren het meeste materiaal. Wil men een systematisch onderzoek instellen, dan zal dit met kennis van land en volk gewapend ter plaatse moeten geschieden. Wie zich te velde met lexicographischen arbeid gaan bezighouden, zij aanbevolen aan dit punt hun aandacht te wijden.

De woordenlijst moge thans volgen:

¹⁾ Tont. wb. s.v. *Kase'e*.

Tag. *baon* - begrafenis, graf; *kabaong* - doodkist (met wisseling der slot-nasaal);

Tag. *landong* - lappen goed; *kalandong* - tent;

Tag. *unti*, gw. v. kort; *kaunti* - een kleinigheid;

Tag. *latong* ontbr., *latong latong* - een schot lossen dat succes- sievelijk twee personen raakt; *kalatong* - kleine trom;

Tag. *libir* - slinger om hoenders te vangen; *kalibir* - gouden ket- ting;

Tag. *puti*, gw. v. bloemen of vruchten van een plant plukken; *kamuti* - een knolgewas;

Tag. *lupi*, gw. v. vouwen; *kalupi* - tasch;

Tag. *lawag* - gat in den grond; *kalawag* - kruid welks wortels dienen om mee te verven (?);

Ibg. Png. Il. Bat. *mata* - oog; Ibg. Png. Il. *kamata* - conjunctivitis, Bat. *halimata* - *idem*;

Il. *lamay* - soort vijg; *kalamay* - een zoete lekkernij;

Il. *lawit* - scherpe punt, bv. v. wapens; *kalawit* - haak;

Il. *simsim*, gw. v. eten; *kasimsim* - jong dier dat begint te eten;

Png. *buaya* - krokodil; *kabuaya* - een kruipende plant welke visch- vergift levert. Deze woorden moeten wel samenhangen, maar hoe het verband gelegd is, is onzeker;

Bis. *hoan* - metaalschuim; *kaboan* - een padisoort, wit van schil en korrel;

Bis. *daat* - een gras; *kadaat* - een padisoort, welke de overeenkomst is, wordt niet toegelicht;

Bis. *tukon* - stok, staf; *katukon* - een padisoort, forsche plant;

Bis. *bato* - draad van garen of zijde, abaca, *kabato* - een agave- soort, levert waarschijnlijk een vezelstof;

Bis. *bilaw* - plant die de medicijn *grana paradisii* levert; *kabilaw* - een gras;

Bis. *matay* - dood; *kamatay* - epidemie, pest;

Bis. *tarwo* - mensch, *katarwo* - een zeemonster met een menschelijk bovenlijf;

Bis. *anak* - kind; *kanak* (= *ka* + *anak*) - loot, afstammeling;

Bis. *bulay* - zoutschuim; *kabulay* - was;

Bis. *sia* - tuig v. paard of buffel; *kasia* - touwen waarmee het juk van den buffel aan de ploeg verbonden is;

Bis. *toli*, gw. v. knippen, snijden; *katli* - schaar;

Bis. *lampey* - kleine schotel; *kalampey* - rivierkrabbe (omdat haar schaal aan een schotel doet denken?);

Bis. gw. ontbr.; *kagana* - de voorvaderen;

cf. Bat. *gana* - beeld, figuur waarbij men zweert (Warneck); Day. *gana* - ziel van levenlooze voorwerpen die haar behuizing kan verlaten in menselijke gestalte;

Pamp. *buti* - uitloopers van *gandus* (eetbare wortelknol); *kabuti* - een zwam;

Pamp. *lukub*, gw. v. dekken, als een kip haar kuikens; *kalukub* - lage, kleine hut;

Bkl. *bagung* - een eetbaar knolgewas; *kamagung* - een eetbare vrucht;

Bkl. *boong* - craquelé; *kaboong* - een padisoort, wellicht toont de korrel barstjes;

Bkl. *dosog*, gw. v. legeren; *kadosog* - een padisoort (die gemakkelijk legert?);

Bkl. *toro* - watergoot (waarin het water geleid wordt: *kanoro* - gids, geleider;

Sang. *hġisē'* - streng; *hġi'*, gw. v. voorbereiden met citroensap en Spaansche peper; *kahġisē'* - zekere medicijn, bestaande o.a. uit peper, citroensap en zout ¹⁾);

Tont. *wilei* - langwerpig rond; *kawilei* - mangga-boom en -vrucht; de vrucht heeft zulk een vorm, de naam is op den boom overgebracht. Die naam is betrekkelijk nieuw, daar de mangga in de Minahasa is ingevoerd;

Tont. *lunteng* - oor; *kalunting* - paddestoel in de gedaante van een oor;

Tont. *purei* - zeeschelp, een zoetwaterschelpdier; *kapurei* - een zeevisch, welk punt van overeenkomst tusschen beiden bestaat, blijkt niet;

Tont. *lawat* - striem, dwars, horizontaal ²⁾; *kalawat* - omwanding van een huis of tuinhut, waarvan de planken liggende zijn gesteld;

Tb. *leket*, mij onbekend, cf. Soend. *lengket* - aan elkaar klevende; verwant is Mal. *likat*; kakkerlak (zoo genoemd omdat hij plat op iets ligt?);

Tont. *lġilak* - verlept, verdord; *kalelak*, voor **kalġilak* - naam eener rivier (Langoan), aan welker oevers de aanplant niet tiert;

Tont. *siek* - scherp, doordringend geluid, de ijsvogel maakt zoo'n geluid (Wb. s. v. *sie'* en *siek*); *kasie'* - ijsvogel;

¹⁾ Adriani acht samenhang waarschijnlijk, Sang. sprk. p. 143.

²⁾ Tont. sprk. p. 99.

Tont. *sawi* - scheef, niet vierkant; *kanawi* - die gewoon is met de linkerhand te werken, die met aanzien des persoons handelt;

Tont. *tui'* - met de achterdeelen naar boven geheven en die heen en weder bewegende; *katui'* - pop van zekere rups, ook naam van een vogel;

Bar. *noro*, kan klankwettelijk de genasaleerde vorm van *soro* zijn, *o* is de typische klank der *pěpět*, cf. Soend. *söröd*, gw. v. steken, van een insect; *kanoro* - muskiet, de naam ziet dus op het steken;

Bar. *pipi* - zijde, platte kant; *kalipipi* - kakkerlak, aldus genoemd naar zijn platheid, Wb. s. v. 1 *pipi*;

Bar. *bongi* - nacht; *kabongi* - nachtdier, wisselterm voor „muis, „rat”;

Bar. *kapu*, gw. v. overdekken; *kalakapu* - zeeschaaldier zonder knijpers of scharen, met lichtkleurig schild, vermoedelijk naar dit dekkend schild genoemd;

Bar. *sambangi* - omsluitende, Wb. s. v. 1 *samba*; *kasambangi* - oester;

Bar. *totio* - geluid van een vogel; *katotio* - vogel die dat geluid maakt;

Bar. — ,cf. Soend. *raut*, gw. v. afschrappen, Mal. Jav. *raut*, gw. v. met een mesje iets bewerken; *kandao* - werktuigje om het vleesch uit een kokosnoot te lichten; gw. is **rao*;

Bar. 1 *rea* - uit elkaar werken; *kandea* - zeef; (*garea*, uit *rarea* - wijd uiteen, ijl, van vlechtsel);

Bar. *popa* - schutblad, deksel; *kapopa* - vierkant mandje met deksel voor sirihpinang;

Bar. *lelo* - staart, iets uitstekends; *kalelo* - pop van een insect;

Bar. *repe*, gw. v. plat, platgeklopt; *kandepe* (ook Mori'sch) - tijdelijk hutje, soms omwand, meestal alleen een reeling; ziet op de wanden van platgeslagen boomschors;

Bar. *rumpi* - wat tegen iets drukt, tegendruk veroorzaakt; *kandumpi* en *kandupi* - klein, rond kussentje;

Bar. *lingaa* - plaats waaraan men aandacht wijdt; *kalingaa* - akker, bebouwd veld (dat waaraan men zijn aandacht wijdt, voorwerp van zorg, Wb. s. v. *lingaa*);

Bar. *ruku* - scherpe, oneffen plekken van steenigen bodem; *kanduku* - knikkertje;

Bar. — ; *kapara* - hakmes; Ba. **para* beantwoordt aan Mal. *pědang* (zwaard);

Bar. *puu* - veest; *katampuu* - schimmel (onaangename lucht?);

Ba. *tuli* - doof; *katuli* - onhandig;

Ba. *mata* - oog; *kalamata* - de mondopening van een fuik of van een rotanmand;

Ba. *lio* - gezicht, voorkomen; *kalio* - houten doodenmasker;

Bar. *woju*, gw. v. doorbuigen; *kamboju* - een kleine boom;

Bar. *woro* - door en door, v. e. gat of opening; *kamboro* - struik met schijnstam;

Bar. *raka*, gw. v. zich ergens omheen slingeren; *karaka* - een sirih-soort;

Bar. *peni*, gw. v. hard; *karompeni* - een boom met goed hout;

Bar. *bengo tedo* - uitstaande billen zooals bij iemand die voorover loopt; *katedo* - pompoen; cf. Boeg. *tedong* - buffel (naar de uitstaande horens);

Tae' — ; *batik kabambang* - een groot soort sprinkhaan (= *batik*); cf. Mal. *bambang* - plat en breed;

Tae' *le'ke'* - kleven, zich hechten aan; *kale'ke'* - ring van rotan of anderszins, door iets gestoken om er een touw aan te bevestigen, bv. door het middenschot van den neus van een buffel. Cf. Mal. *kalikir* - ring aan een touw of hengel; Boeg. Mak. *kalekere'* - rand van bamboe, rotan of hout aan zekere toestellen tot overbrengen van eten, Boeg. *leke'* - soort band of ring;

Tae' *lemo laa'* - kleine citroentjes die goed zuur zijn; *kalaa'* - boom met roze, zure vruchten;

Tae' *banga'* - halve klapperdop, als drinknap gebezigd, Bar. *banga*; *karobanga* - schedel. Cf. Soend. *batok* - halve klapperdop, *babatok* - hersenpan;

Tae' *sodo* - een trap in voorwaartsche richting met het uiteinde van de teenen geven; *Kassondo'* - afdeeling van een spel met steentjes waarbij het steentje op het onderende van de teenen gelegd wordt;

Tae' — ; *katuling* - oorsmeer. Cf. F. *tuli*, Boeg. *tuling* en *tjuling* - oor, Mal. *tuli* - doof;

Tae' — ; *katamok* of *katamuk* - kleine mug. Het gw. is **tamok* of **tamuk*, de genasaleerde vorm hiervan is *namuk*, Mal. *njamuk*. In het Mal. gaat *n* aan het begin van een woord meermalen in *nj* over of bestaan beide vormen naast elkaar¹⁾, de vorm *namuk*, die de oorspronkelijke is, schijnt in het Maleisch niet voor te komen. De

¹⁾ Zie hiervoor deze Bijdragen dl. 102 p. 341, 342.

wortel *muk* is genasaleerd *puk*, vgl. Tag. *mukmuk* - samenscholen, Day. *pupok* - allen zijn gekomen, allen zijn verzameld, Jav. *klumpuk*, gw. v. bijeenzamelen, Soend. *tapuk* - g.w. v. in menigte ergens op zitten, bv. mieren op een stuk suiker. Van verwanten wortel: Jav. Soend. *pěpěk* - voltallig bijeen. De naam *katamuk* ziet er dus op dat de dieren in menigte op een mensch aankomen. Daar Jav. *lamuk*, Mak. *lamu'*, wisselvormen van **namuk* zijn, moet de genasaleerde vorm overoud zijn.

Tae' *bolo'* - heester met langwerpige vruchten; *kabolo'* - een waterdiertje, lang en rond;

Tae' *laka*, gw. v. opborrelen en overkoken; *kalaka* - schimmel;

Tae' *liling* - om iets heengaan; *kaliling* - soort bord van omgebogen rotan;

Tae' *limbong*, uit **limbuang* - waterplas, poel, groote vischvijver; *kalimbuang* - bron, wel;

Tae' *bassik*, gw. v. opspringen, wegwerpen; *kalumbassik* - bogen van gespleten bamboe die men met beide uiteinden in den grond steekt om daarmee een omrastering te maken, (springen licht terug);

Tae' *teba'*, gw. v. achterwaarts trappen; *kateba'* (= *kalutteba'* en *kalunteba'*) - windmolentje op de rijstvelden;

Tae' *pipi'* - knellen, aandringen; *kampipi'* - vetlaag die den buik omgeeft;

Tae' -- ; *kanao* - merg van de suikerpalm, doch in Boeg. is *kunau* (voor *kanau*) het sap, de saguweer; cf. Mal. *ěnau* - suikerpalm;

Tae' -- ; Mal. *butju* - uitstekende hoek, punt; *kambutu'* - hiel;

Tae' -- ; *katorek* - oorsmeer, cf. Soend. *torek* - doof en zie boven *tuling*;

Tae' *la'ka'* - stevig vastbinden aan, aan iets kleven, Mal. *lěkat*; *kala'ka'* - balken waar de vloer op ligt;

Tae' *tongkon* - zetten; *katokkon* - biezen zak met vlakken bodem zoodat hij blijft staan;

Tae' *lala'* - van iemands deel mee eten, zoodat er niet voldoende voor hem overblijft; *kalala'* - arm;

Tae' *lembo'* - zachtjes vloeien zooals speeksel uit den mond; *kale-mbo'* - pap;

Tae' *lado'* - naar voren gooien; *kallado'* - een spel dat met ronde steenen gespeeld wordt;

Tae' *delo* - kwispelen; *kandelo* - kwastje;

Tae' *guntu'* - knie; *kangguntu'* - afdeeling van een spel met steentjes waarbij het steentje tusschen de knieën geklemd wordt;

Tae' *luang* - zich in iets bevinden, omgeven worden door; *kaluang* - tabakspruim waarop men al gekauwd heeft, uitgekauwde sirih-pinang ¹⁾;

Tae' *polo* - grof geweven stof; *kampolo* - korf;

Tae' — ; Mal. *rujung* - palmboomhout; *karurung* - zwart kernhout;

Tae' I *buang* - wegwerpen; *kabuang* - spel met steenen gespeeld;

Tae' *lambi'* - komen tot; *kalambi'* - de eerste plechtigheid van het doodenritueel (verband in het Wb. niet toegelicht);

Tae' — ; *kalape* - blad van de rijstplant dat dicht onder de aar zit en mee afgesneden wordt. Cf. *tilape lape* - los neerhangen; Bar. *kalampe lampe* - *idem*. (Bij het bundelen worden deze blaren neergeslagen);

Tae' *la'po* - brandwond, blaar; *kala'po* - dunne gouden plaatjes op den versierden hoofdband der vrouwen aangebracht (verband in Wb. niet toegelicht);

Tae' *lebu'* - omvang om het lichaam heen gemeten, omspanning; *kalebu'* - kleine heuvels in het midden van een sawah, eilandje;

Tae' *lebu* - langwerpig rond maken; *kalibo* - pompoen, kalebas;

Tae' *pani'* - vleugel; *kalumpani* en *kaluppani'* - dunne laag vleesch vóór de achterpooten, achter de ribben van een varken;

Tae' *rerok* - met het scherpe einde van iets, bv. een mes, een gat boren; *karerok* - een bloemkolf waar men reeds lang palmwijn van getapt heeft, aansnijden ²⁾;

Tae' *sisi'* - iets tusschen iets steken, iets in iets steken; *kasisi'* - vlieg, mug;

Boeg. *titing* - fluit; *atiting* - fluit van een padihalm gemaakt;

Boeg. *awo* - bamboe; *kaliawo* - schild; schijnt te stammen uit een tijd toen de schilden van bamboe gemaakt werden;

Boeg. *loko*, gw. v. in elkaar frommelen; *kaloko* - gedroogde vruchten;

Boeg. — ; *adidi* - aren, stengels, stelen; cf. Mal. *lidi* - palmbladnerf;

Boeg. *(si)baw'* - (zich) mengen; *kalambaw'* - waskaars; cf. Mal. *baur* - dooreen, vermengd;

¹⁾ Niet in verband te brengen met *lua*, Minahasasche talen *lua'*, Mal. *luar*, Wb. s.v. *loea*.

²⁾ Tae' wb. s.v. *rerok*, s.v. *karerok* staat: (zulk) een bloemkolf afschillen, in welks dikke eind reeds allerlei gaten gemaakt zijn.

Boeg. *wadjang* - schaduw; *kuwadjang*, *kowadjang* (= **kawadjang*) - een roofvogel, naar de schaduw die de uitgespreide vlerken werpen;

Boeg. *radja*, gw. v. groot; *karadja* - Zijne Hoogheid, titel door Luwu' vroeger aan sommige Toradjasche hoofden gegeven¹⁾;

Boeg. *bulëng* - albino; *kampulëng* - een witte visch;

Boeg. — ; *kunau* - saguweer. Cf. Tae' *kanau*;

Boeg. *buttu* - knobbels, *amputu* - hiel. Men zou verwachten dat beide woorden hetzij met enkele hetzij met dubbele *t* werden uitgesproken, Cf. Tae' *kambutu*'.

Boeg. *tëllo* - drie; *kantjëllo* - kamirinoot met 3 pitten. Wisseling van *t* en *tj* komt meermalen voor.

Boeg. — ; *anango* - de walang-sangit, Mak. *balango*. Cf. Mal. *langau* - bromvlieg; **nango* is wisselvorm van **lango*;

Boeg. *lumpang*, voorover liggen, voorover vallen, *lumpang gadjang* - zich in zijn kris storten; Tag. Bis. Pmp. Mak. Mal. M.K. *kalumpang* - een boom, *Sterculia foetida* L.; Tsw. *kalumpang*; Bar. *kalumpa* en *kajumpa*; Boeg. *alumpang* en *alupang*; Bat. *halumpang*, Mad. *kalumpang*. — De vruchten van dezen boom, de pitten, vallen uit het omhulsel zoodra men de vrucht open maakt, *makalupanni bangina* - zijn kakebeen is reeds tandeloos (evenals een geopende *alupang* - vrucht, zonder pitten), Boeg. wb. s.v. 1e *alupang*.

Mak. *kalu'*, gw. v. zich oprollen, zich ergens omwinden; *kakalu'* - ring van bindrotting in den neus van een buffel en ter vastbinding;

Mak. *tingting*, gw. v. steken, doorsteken; *katingting* - doorn;

Mak. *lengkere'*, gw. v. tot een rolletje maken; *kalengkere'* - paling;

Mak. *leleng*, gw. v. zich hechten; *kaleleng* - soort rank of slingerplant;

Mak. *wangi*, gw. v. welriekend; *kamangi* - kruid met welriekende bladeren, *Ocimum sanctum* L., ook Jav. Mal. Sas. Mad. (*kamangi*); Boeg. *tjamangi*;

Mak. *djoli*, gw. v. sluiten; *kandjoli* - kaars; de kaars bestaat uit een dunne bamboe waartegen men boomwol met fijngestampte kamirinoot heeft aangeplakt;

Binongko — ; *kabengka* - gedroogd vleesch; cf. West Toradja *bengka* - buffel²⁾;

Moena — ; *kabarwo* - berg; cf. Boeg. *warwo* - boven³⁾.

¹⁾ Bare'e Wb. s.v. *karadja*.

²⁾ Bare'e sprekende Toradja's III 270.

³⁾ o.c., p. 255.

Moena — ; *katumbu* - rijstblok; cf. Tae' *tumbuk* - hard stooten tegen; stompen, bonzen op iets¹⁾;

Moena *lamba* - huis; *kalambalamba* - hut;

Moena — ; *katutubi* - deksel; cf. Mal. *tutup*, gw. v. bedekken;

Day. *kumbang* - overal doorgegaan zijn, bv. het bosch; *kakumbang* - groote, zwarte hommel, Jav. Soend. *kumbang*, graaft gangen in het hout;

Day *bawai*, gw. v. weenen; *kalawawai* en *kalabawai* - boschspook, laat zich vaak met weenende stem hooren;

Day. — ; *kamburi*, *kambudi* - roer; Mal. enz. *kamudi*, Mlg. *kamory*; Gaj. *kēmudi* - achterstevan; gw. is **buri*, **budi*, Jav. *buri* - achter, de beteekenis is dus „iets achter aan het schip”. Boeg. *munri* - achter, is genasaleerd **bunri*, wat overeenkomt met een uitspraak **budi* elders, vgl. Boeg. *anri* - jongere broer of zuster = Jav. *adi* enz. De uitspraken *budi* en *buri* moeten dus naast elkaar hebben bestaan, niet onwaarschijnlijk reeds in de grondtaal. Mal. *djurumudi* - stuurman, lett. roerganger, is dus uit *djuru kamudi* verkort.

Day. — ; *kareong* - rivierbocht. Cf. Soend. *rijung*, gw. v. „een kring vormen”;

Day. *hanggang* - aanvang der tatouage (grondlijnen); *kahanggang* - de ingrediënten, nog niet geprepareerd, voor reukwerk;

Day. *koak* - opgehangen; *hangkoak* - gespannen rotan of strik waarop men iets legt;

Jav. *kijong* en *kejong* - waterslak in schelp; *kakijong* - enkel;

Jav. *lamad* - fijn draad; *kalamad* - draad van spinrag;

Jav. *larap*, gw. v. neerschietende naar beneden strijken; *kalarap* - vliegende hagedis;

Jav. *ledək*, gw. v. plagen; *kaledek* en *taledek* - dansmeid; ziet op de provoocerende liedjes welke dansmeiden onder het dansen zingen;

Jav. *wangwung* - groote tor, vliegend hert; *kawangwung* - klap-pertor;

Jav. *paṅgang*, gw. v. braden; *kamanggang* - jonge slachtkip;

Jav. *těpu* - kaf van rijst; *katěpu* - fijne zemelen van rijst;

Jav. *darat* - voorloopers of leiders van het voorspan der trekossen van den palankijn - wagen (*grěbang*) in ouden tijd, ook: land, te voet (gaan); *kaṅdarat* - touw om vee aan vast te binden, te leiden;

¹⁾ Bare'e sprekende Toradja's III 254.

Jav. *pindjal*, gw. v. op en neer bewegen; *kapindjal* - honden- en kattenvlooi;

Jav. *tjubung* - plantaardig vergif P.; *katjubung* - soort doornappel, het zaad is bedwelmend;

Jav. *běluk* - ziekte in de padi, veroorzaakt door een larve die de plant een grauwig-grijs aanzien geeft; *kab(ě)luk* - cassave-meel;

Jav. *lana*, bijvorm van *lanang* - kerel, mannelijk; Oud-Jav. *kalana* - reus¹⁾;

Soend. — ; *karinding* - mondharp. Cf. Bar. 1 *rende*, gw. v. in trillende beweging raken, in Bar. is *e* vaak uit *i* ontstaan;

Soend. *kawah* - krater; *kakawah* - vruchtwater;

Soend. — ; *kamalir* - afvoergoot. Cf. Jav. *palir* - voor, geul;

Soend. *raras*, gw. v. ruien; *kararas* - droog bananenblad;

Soend. *lenggang* - ver uiteengeweken; *kalenggang* - zeker fijn weefsel;

Soend. — ; *kandaga* en *kanaga* - een mandje van gevlochten bladeren met één vast deksel; cf. Mak Boeg. *raga* - voetbal van gevlochten rotan; Jav. *kandaga* - kistje van hout of lontarblad vervaardigd, (vervorming van een eenmaal gevlochten mand);

Soend. — ; *karuhun* - de voorouders; *ruhun* ongebr. doch vgl. Jav. *rumuhun*, met *-um-* infix: vroeger;

Soend. *wělang* - gevlekt, in *oraj wělang* - een slangensoort; *kara-wělang* - krissoort in den vorm van een *oraj wělang*;

Soend. *randjang* - bamboe-rustbank, gevlochten, van repen gemaakt of platgeslagen, ook voor uitstalling van waren; *karandjang* - groote langwerpige mand of korf, gevlochten. Zeer verbreid: Bar. *karanda* - draagmand van rotan; Tae' *karandang* - draagmand om rijstbossen mee te vervoeren, van bamboe gevlochten; Boeg. Mak. *karandjeng* - mand; Jav. *k(a)randjang* - cilindervormige mand voor verpakking (ijl gevlochten); Mal. *karandjang* - mand; Atj. *k(a)rantjang* - cilindervormige mand van gevlochten bamboe; Bat. M. *harandjang* - hok, *h. ni manuk* - kippenhok; kippen plegen in wijdgevlachten bamboevlechtwerk vervoerd te worden, van daar schijnt de naam op „hok voor kippen” overgegaan te zijn; Bat. T. van riet gevlochten mand; M.K. *karandjang* - langwerpige mand; Day. *karandjang* - vierhoekige, van rotan gevlochten mand of korf; Bat. *k(a)randjang* - mand, ben, korf; Sas. *kěrandjang* - grasmand. Mal. bezit ook *randjang* - rustbank.

¹⁾ V. G. Supplement, p. 39.

Bat. *mata* - oog; *halimata* - Conjunctivitis. Vgl. Ibg. enz. s. v. *mata*.

Bat. *bukbuk* - lichaamshaar, *halibukbuk* - een plant (harig?);

Bat. — ; *halinu* - spiegelbeeld, Tag. *linaw* - helderheid, transparantheid;

Bat. (*tu-tu*); *hatutu* - tortelduif, naar het geluid dat zij maakt ¹⁾;

Atj. — ; *kötupeng* - hansworst, potsenmaker die zijn gezicht besmeert; cf. Jav. *topeng* - masker;

Atj. *tutò'* - gw. v. (met den snavel) pikken; *kötutò'* - nachtuil;

M.K. — ; *kabadji* - toovermiddel om personen van elkaar afkeerig te maken; cf. Soend. *badi*, gw. v., „met eenig kwaad treffen” (door vertoornden geest);

Gaj. *kutjing* - kat; *këkutjing* en *kërkutjing* (sic) - gras, in vorm gelijkend op kattenstaartjes;

Mal. *lajang*, gw. v. zweven; (*burung*) *kalajang* - zwaluw (Wilkinson);

Sas. — ; *këntaun* - natte tijd; cf. Austron. *taun* - jaar, getijde;

Sas. — ; *këntjuit* - fluit (naar het geluid);

Sas. — ; *këraja* - witte, dikke boommier; cf. Soend. *raja*, gw. v. wemelen;

Bal. — ; *katjatjar* - pokziekte; cf. Soend. *tjatjar*, gw. v. over de oppervlakte verspreid liggen;

Soemba — ; *kawini* - vrouw, wijfje; cf. Oud-Jav. *bini* - vrouw. Zie boven blz. 173.

Soemba — ; *kasidi* - mes; cf. F. *dili* - snijden;

Mlg. *kiho* - elleboog; *hakiho* - voorarm;

Mlg. *fotsij* - wit; *kafotsy* - merg van biesen;

Mlg. *simba*, gw. v. beschadigen, vernielen; *kasimba* - een struik met prikkels;

Mlg. *itso* - groen; *kaitso* - de vrouwelijke kameleon, als zij nog jong is; ook een vogel;

Mlg. *wawy* - vrouw, vrouwelijk; *kawawiny* - vrouwelijke kameleon; cf. Boeg. *wawine* - vrouw, echtgenote;

Mlg. *mara* - gespikkeld; *kamara* - grauwegekleurd, de wijfjes-kamelon;

Mlg. *fofoka* - een slag; *kamofoka* - houten hamer; (*f* is uit *p* ontstaan), de laatste vorm gaat terug op een tijd toen de *f* nog als *p* werd uitgesproken.

¹⁾ Tob. sprk., p. 214.

Maori *mata* - punt; *kamata* - top van een blad; einde van een tak;

Maori *peka* - tak; *kapeka* - bovenloop van een rivier;

Maori *pia* - gom; *kapia* - hars;

Maori *raha* - open; *karaha* - een kalebas met wijden mond;

Maori *kaho* - daklat; *kakaho* - rietgras. Men denke aan de wijze waarop alang-alang om latten gelegd wordt ten einde tot dakbedekking te dienen;

F. — ; *kalou* - god, vormelijk = Jav. **kaluhur*, gw. is *luhur* - hoog;

Maori *kamaka* - steen, Sam. *ma'a*, Tonga *maka* - *idem*; *ka-* is afgevallen; *maka* = *ma* + **kas*, Oud- en Nieuw-Jav. *kas* - hard.

Behoort aan het woord *kabajan* - bode, ook een plaats in deze lijst gegeven te worden? — De vorm *bajan* is, zoover ik weet, alleen bekend uit: Jav. *ken bajan* - vrouwelijke dienaars, kamenier, *ken* is een rang of titel.

Wanneer het woord *bajan* uitsluitend van vrouwen gezegd werd, zou men *kabajan*, die een man is en (thans) niet denzelfden werkring heeft als de eenige bekende, vrouwelijke tegenhangsters, als een geval der 2e categorie kunnen opvatten, doch dit komt mij onwaarschijnlijk voor daar beiden gelijksoortig zijn. Vermoedelijk heeft men in *ka-* van *kabajan* het gewone, klassificeerende prefix te zien en is de beteekenis: „iemand van de *bajan* klasse, 'n *bajan* of dienaar van vertrouwelijken aard”¹⁾.

V.

Een ander gebruik van *ka-* II, waarbij het omvattende, het collectieve, naar voren komt, is het volgende:

In het Tont. wordt *ka-* II vóór gw.n., veelal substantieven, geplaatst en vormt dan substantieven waaraan „de beteekenis „genoot, kame-, „raad, mede-” eigen is”²⁾, bv. van *ro'ong* - stad of dorp, *karo'ong* - stad- of dorpsgenoot; van *ngaran* - naam, *kangaran* - liederen van éénen naam; van *gorit*, gw. v. zagen, *kagorit* - makker bij het zagen; van *sitjola* - school, *kasitjola* - schoolkameraad, dit laatste is kennelijk een nieuwe vorming.

De functie van *ka-* II is hier samenbrengende, omvattende, in één groep tesamenbrengende, *karo'ong* zijn allen, collectief, die tot het

¹⁾ Zie verder deze Bijdragen dl. 97, p. 425 v.v.

²⁾ Tont. sprk., p. 97, alwaar meer voorbeelden gegeven worden.

dorp (*ro'ong*) in dezelfde verhouding staan, dorpers van één zelfde dorp, elkaars mededorper, dorpsgenoot. Het gw. is het uitgangspunt der gedachte, anderen worden er mede in verband gebracht; meestal zijn dat personen.

Het voorvoegsel is in deze beteekenis, met name in de Filippijnsche talen, verbreid, maar is ook daarbuiten niet onbekend.

Eenige voorbeelden mogen dit toelichten.

Bv. Tb. van *wanua* - land, dorp, *kawanua* - land- of dorpsgenoot, dit beantwoordt nauwkeurig aan Tont. *ro'ong* - *karo'ong*; Tb. van *leos* - gaaf, braaf, gezond, *kaleos* - bruid, bruidegom; Tb. van *suat* - gw. v. gelijk, gelijken op iets en *tau* - mensch, *kasuatau* - medemensch; Tb. van *awu* - haard, *kaawu* - echtgenoot, echtgenoot, lett. haardgenoot, met wie(n) men aan één haard zit (ook Tont.); van *ria* - met, mede, *karia* - vriendin, *kariana* - nageboorte; van *lampang*, gw. v. gaan, reizen, *kalampang* - reisgenoot, cf. Soend. *lömpang* - gaan, reizen.

In de Filippijnsche talen is de vorm algemeen: Tag. van *taon* - jaar, *kataon* - te gelijkertijd; *taon* heeft dus de beteekenis „getijde” gehad, cf. Tae' *taon* - tijd dien de rijst noodig heeft om van zaad tot vruchtdragende plant te worden, Boeg. *pataungëng* - jaargetijde, moesson;

Tag. van *bahay* - huis, *ka(sang)bahay* - huisgenoot, familielid voor zoover in het zelfde huis wonende; Pamp. *kababahay* - elk lid der familie (in één huis), huisgenoot, doch Ibg. *kabahay* - schoonvader, -moeder, wat op (vroeger?) introuwen wijst; Tag. Bis. van *inum*, gw. v. drinken, *kainum* - mededrinker; Tag. Bis. van *sama* - gelijk, *kasama* - medegezel, gelijke; Ibg. van *ballubagat* - deel van het lichaam, *kaballubagat* - alle deelen van het lichaam; Bis. Bkl. van *sakay*, gw. v. ergens op zijn, *kasakay* - mede-opvarende; Tag. Bis. van *arway*, gw. v. vechten, *kaarway* - medestrijder, d.w.z. vijand, beide partijen zijn elkanders *kaarway*; Tag. van *usap*, gw. v. converseeren, discussieeren, *kausap* - medeprater, zoowel tegenpleiter als iemand met wien men conversatie voert; Il. van *nagan* - naam, *kanagan* - naamgenoot, vgl. Tont. *kangaran*; Il. van *aruba(an)* - afvoergoot vóór het huis voor van het dak afdruipeud regenwater, *kaaruba* - buurman, lett. lieden wier huizen op dezelfde goot afwateren; Il. van *rupa* - voorkomen, *karupa* - één van voorkomen met een ander, = Soend. *sakarupa*, wat dubbel is, want *sa-* is één; Sang. van *lipoho* - kring, groep, *kalipoho* - iemand van denzelfden kring of stam.

In het Bare'e treedt het prefix in verbinding met *sa-* of *si-* op en

duidt dan een deelgenoot aan; door deze toevoeging wordt de band nog wat nauwer aangehaald, bv. *kasitomoriku* - mijn mede-Moriër; van *kompo* - buik, *kasangkompo* - lett. buikgenoot, d.i. broeder, zuster¹⁾. Overigens wordt dit dubbelprefix ook wel in Filippijnsche talen gebruikt, bv. Tag. van *runung*, gw. v. knap, *kasingrunung* - even knap als²⁾; van *dugo* - bloed; *kasingdugo* = *kadugo* - van den zelfden bloede, verwant, ook: van dezelfde constitutie³⁾; Bis., in omgekeerde volgorde: van *daku*, gw. v. groot, *masigkadaku* - even groot; Bontok van *halaga* - waarde, *kasinghalaga* = *kahalaga* - van dezelfde waarde. Deze vorm schijnt steeds adjectivisch gebruikt te worden.

Afleidingen van *ka-* zijn Bar. *saka-*; *sangka-*; *sangkina*; *sinangka-*, *saningka-*; *sangkani*; bv. *saka ewa ogu ganda* - allemaal zoo groot als een trom (*ewa* - gelijk als); *sangka* = Mak. *sangka'*; Boeg. *sakké'* - volledig, geheel bijeen⁴⁾. Deze afleidingen zijn zelfstandige woorden geworden. Zoo bezit ook het Mori'sch een woord *sangka*, opgebouwd uit de prefixen *sa-* en *ka-* welke, naar Esser opmerkt, zich tesamen uit de vormen waarvan zij oorspronkelijk deel uitmaakten, hebben losgemaakt; de beteekenis is „volledig aanwezig, compleet”, ook: „spullen, goederen” (algemeen woord gebruikt voor kleeën, wapenen, werktuigen, gerei, sieraden, enz.)⁵⁾.

Een voorbeeld van het samenvattend gebruik van *ka-* II uit het Moena'sch is *kaewa* - vijand⁶⁾, cf. Boeg. *ewa* - gw. v. weerstaan, zich stellen tegenover, mede- of tegenwerkend.

In Boeg. en Mak. komt de vorm slechts sporadisch voor, bv. Boeg. Mak. *kalaki*, door meerderen tegen minderen gebezigd wanneer zij dezen vriendelijk willen toespreken, z.v.a. „mede-mannen!”. — Het woord is archaisch, immers, *laki* is Nieuw-Boeg. *lai*, aanwezig in *ma'lai* - *bini* - man en vrouw, in het Mak. ontbreekt het gw.; voorts Boeg. van *wali* - zijde, *karwali* - medgezel, doch ook benaming van een soort mes, lett. zijdgeweer;

In Tae' wordt in plaats van *ka-* II *sa-* gebruikt, dat geen gelijkheid uitdrukt maar wel een eenheid van het afgeleide met het gw. tot uitdrukking brengt, bv. van *tondok* - dorp, *sangtondok* - van één dorp, vandaar dorpsgenoot.

¹⁾ Bar. sprk., p. 205.

²⁾ *de Totanes*, p. 86.

³⁾ *Laktaw* s.v. *dugo*.

⁴⁾ Bar. sprk., p. 204 v.v.

⁵⁾ Mori'sche sprk., p. 339.

⁶⁾ Bare'e sprekende Toradja's III 255.

Wat het Javaansch betreft, zijn een paar voorbeelden te geven, bv. **kamaru* - mede-echtgenoot, wordt niet afzonderlijk vermeld, doch men zegt wel: *dikamaru* - tot een tweede [mede-] vrouw naast zich hebben P.; van *parak*, gw. v. in de nabijheid van een aanzienlijke zitten tot opwachting, *ka^hparak* - groep kratonbeambten; van *pě^hḍak* = *pě^hrak* - nabij, *ka^hpě^hḍak* - waker, ondergeschikt vorstendienaar; in dit woord is het collectieve begrip verloren gegaan.

Sam. *toa* - persoon, Maori — ; Sam. *'atoa*, Maori *katoa* - allen.

Mlg. *razana* - voorvader, *karazana* - nakomelingschap, d.z. allen die in dezelfde verhouding tot de *razana* staan, elkaars mede-nakomelingen.

In het Bontok drukt *ka- II* + herhaald gw. (substantief) de totaliteit aan, bv. van *lalaki* - man, *kalalalalaki* - alle mannen, de geheele menigte; van *taku* - persoon, *katakutaku* - iedereen.

VI.

Ka- II komt in het Tont. ook in verbinding met eigennamen voor. De spraakkunst zegt ervan, „dat de daarmee aangeduide de gelijke „is van dengene wiens naam het grondwoord is, hem gelijkt in „karakter of uiterlijk, bv. *kaagu* - een tweede AGU, net zoo iemand „als AGU. Doch deze vorm kan ook-beteekenen: medelid der nakome- „lingschap van AGU, mede-erfgenaam in de nalatenschap van AGU, „bv. *si Tambuwun ja si Tjaaguta* - T. is onze mede-erfgenaam in de „nalatenschap van AGU”. — Op grond van dezen uitleg wordt dit geval dan met dat van *ro'ong* - dorp, *karo'ong* - dorpsgenoot, op één lijn gesteld.

't Komt me voor dat de gevallen niet gelijk staan; *ka-* in *kaagu* is te vergelijken met den aanwijzer bij planten, dieren enz., *kaagu* is een lid van het geslacht *agu*, een *agu*, deze familieband kan ten gevolge hebben dat hij met andere *agu's* deel in een nalatenschap heeft, maar dat is een afgeleide beteekenis. M.a.w. *kaagu* is een clan-naam en *ka-* is in dit geval te vergelijken met Schotsch *mac*. Het Tont. woordenboek bevat een groot aantal van zulke namen, thans, na den overgang tot het Kristendom tot familienamen geworden, doch eenmaal in de wereld gekomen omdat de familie zichzelf of één harer leden dien naam toekende dan wel door de omgeving op grond van eenige eigenaardigheid aldus werd benoemd. Enkele voorbeelden zijn: *Kaendo*, gw. *endo* - zon, het woord komt ook in de

beteekenis „iemand aan wien men een dag arbeids schuldig is” voor; *Kalangi* - naam van een god, vermoedelijk gw. *langi*, bijvorm of opzettelijke wijziging van *langit* - hemel, luchtruim; *Karuntu*, *runtu* - pluim op het hoofddekseel van een krijgsman; *Katopo*, Tb. *topo* - offerfeest, gevierd door iemand die een kop had gesneld, enz. — Ook het Bol. Mang. heeft zulke eigennamen met *ko-*, in sommige namen is de oude vorm *ka-* bewaard ¹⁾).

VII.

Het prefix *ka-* II kan ook *meervoudige* beteekenis hebben, wat zich uit het collectieve, samenvoegende van dit woord laat verklaren.

In de Tont. spraakkunst wordt de beteekenis der werkwoorden die als 5e groep der in het actief met *maka-* samengestelde werkwoorden zijn opgenomen, omschreven als: „ten volle doen, geheel en al, vol-, „komen doen, allen doen wat het gw. aanduidt” ²⁾), bv. van *ai* - herwaarts, *nimakaa'i'o sera* - allen zijn gekomen; *pakaa'i'en-o mange e rombit en tandemioiw* - ulieder mais wordt geheel weggenomen door de dieven; wat men even goed kan vertalen: al ulieder mais wordt door de dieven weggenomen. aangezien meervoud van subject, van object en van predicaatswoord op dezelfde wijze wordt uitgedrukt; van *elur* - vrede, *maka-elur* - allen maken vrede; van *pesut* - nauw op elkaar gedrongen, *makapesut-o em bale* - het huis is reeds geheel vol geworden.

In Tb. vindt men hetzelfde: van *rumër*, gw. v. zitten, *makarumër* - allen gaan zitten ³⁾).

In het Iloko dient *agka* - als tweevoud: van *rupa* - voorkomen, *agkarupa dagitoyna dua* - deze beiden zijn gelijk van voorkomen ⁴⁾. Dit staat dicht bij het boven blz. 184 v.v. besproken gebruik van *ka-* in woorden als Il. *kaappon* - vennoot, compagnon, van *appon* - verbonden; *kabusor* - vijand, van *busor*, gw. v. weerstaan. In het meervoud wordt *ka-* herhaald: *agkakasukub kami ngauppat* - wij viere zijn verwanten; van adjectieven met voorvoegsel *ma-* wordt het tweevoud gevormd met *agka-*, in het meervoud met reduplicatie

¹⁾ Bol. Mong. sprk. in: Bijdr. Kon. Inst. dl. 85, p. 432.

²⁾ Tont. sprk., p. 109.

³⁾ Als tweede beteekenis wordt opgegeven: allen doen nederzitten, dit is caus. prefix *maka* en zou ook van een enkeling kunnen worden gezegd, *Niemann*, p. 48.

⁴⁾ H. Swift, A study of the Iloco language p. 80. — Washington 1909.

gepaard gaande, bv. *manakēm* - goedaardig, tweevoud *agkanakēm*, meervoud *agkananakēm*¹⁾).

In het Sang. is *měngka* - meervoud van *ma*-²⁾, *ka*- wordt hier geprenasaleerd. 't Zelfde vindt men in het Bataksch: Tob. *angka*-, Mand. *mangka*-, is een hulpwerkwoord om het meervoud uit te drukken, eveneens met prenasaleering³⁾).

Eenige Filippijnsche talen hebben een meervoud-aanwijzer *nga*. Hij wordt in actieve vormen tusschen *ma*- en een volgend prefix of het het gw., al dan niet genasaleerd, ingevoegd. Men zegt dus: Pamp. *ma-puti* - wit, *ma-ngaputi* - witte (meerv.); Tag. *ma-takot* - bang, bevreesd, *ma-ngatakot* - *idem* (meerv.); hetzelfde in Bis. en Mag., in Bol. Mong. *ngo*, bv. van *lantud*, gw. v. hoog, *mongolantud* - zijn allen hoog. De Tominitalen hebben *mongo*- (*a > o*), verder komt *manga*- in de Toradja-talen voor. Adriani merkt op dat men, naar den vorm, *manga*- een intensief van *maka*- kan noemen⁴⁾).

manga- Heeft zich in de Filippijnsche talen van den verbaalvorm losgemaakt en is tot zelfstandige meervoudsvormer geworden. Zóó alleen is te verklaren dat het ook vóór substantieven gebruikt wordt, bv. Tag. *ang dinala nya ng manga manok ay nangamatay* - alle kippen die hij meebracht, gingen dood, *mamatay* - sterven⁵⁾).

De gelijkheid van *ka*- en *nga*- blijkt nog uit het Maori, waar *nga* meervoudaanwijzer is in het Noordereiland, terwijl men in het Zuider-eiland *ka*- zegt⁶⁾. Het Sam. heeft *nga*, maar het gebruik is tot telwoorden beperkt, bv. *lima nga fulu* - vijftig, lett. vijf tientallen.

Met *nga* is verwant Day. *panga*- dat in verbinding met de herhaling van het volgende adjectief z.v.z. „alle zéér” uitdrukt, bv. *panga- asi asi* - alle ellendig⁷⁾).

't Geval staat anders met Tont. *nga* dat na telwoorden en vóór maatwoorden gebruikt wordt, bv. *tělu nga rěpa* - drie vademen (of vadem). Dit staat voor *tělu* - *ng* - *karěpa*, waarvan *k* in de voorafgaande nasaal is opgelost; *ng* is verbindingsklank tusschen telwoord en substantief, vgl. Jav. *tělung rupijah* - drie gulden; Mak. *tallumpulo* - dertig, enz. *Karěpa* is *rěpa* met aanwijzer; voor het gebruik van *ka*-

¹⁾ V. G. VIII 222.

²⁾ V. G. III 222.

³⁾ V. G. VIII 222.

⁴⁾ Tont. sprk., p. 118.

⁵⁾ Bloomfield, p. 286.

⁶⁾ Tregear s.v. *nga*.

⁷⁾ Dayaksche sprk. p. 52.

in dit geval kan verwezen worden naar het Dayaksch waar het maat- of hulptelwoord steeds van den aanwijzer voorzien wordt, bv. *barwak* - korrel, klomp, *lima kabawak pisang* - 5 stuk pisang.

Dat *nga* hier in het Tont. niet meervoud kan zijn, blijkt ook hieruit dat het van een enkele zaak gebruikt wordt, bv. *sangakake'et* - een gezelschap tijferaars; *a si sangando* (voor *sanga-endo*) *itu* - dien geheelen dag lang ¹⁾. Daarentegen, in Sam. waar *nga* wel meervoud is, naar wij zagen, *se fulu* - tien, lett. één tiental.

Ten slotte dient *ka-* II door voorvoeging aan hoofdtelwoorden tot vorming van rangtelwoorden, al dan niet van andere affixen vergezeld, bv. Tb. *katělu*, ook: *kumatělu* - derde, Mal. *katiga*; Tag. *katlo* is drievoudig, driemaal, *ikatatlo* en *ikatlo* - derde, dit laatste is de gewone vorming in de Filippijnsche talen. In Boeg. en Mak. wordt het actief verbaalprefix toegevoegd, dus: Boeg. *makatěllu*, Mak. *makatallu* - tot volle drie geworden zijnde, ook wordt gezegd Boeg. *matěllu* - drie zijnde. De Filippijnsche vorm is „tot volle drie gemaakt”, dezelfde beteekenis heeft Mlg. *fahatalo*, met caus. prefix *faha*. In F. worden de ordinalia ook met *ka-* gevormd, in Maori gebruikt men *ka* bij het optellen, dus: *katahi*, *karua*, *katoru* - één, twee, drie, men zegt dus eigenlijk één vol, twee vol, drie vol, d.i. eerste, tweede, derde.

De beteekenis „inbegrepen, tot en met” komt vooral duidelijk uit in Bol. Mong. dat twee rangtelwoorden bezit: 1. *i-* + nasaal + hoofdtelwoord, *intolu* - derde; 2. *ko-* + hoofdtelwoord, *kotolu*. Het laatste „geeft verband of een soort eenheid te kennen met de vooraf genoemde dingen. *Kopitu* - de zevende, wil bv. vooral zeggen: die „het zevental vol maakt, met de voorafgaande zes de eenheid „zeven” „vormt” ²⁾, bv. *opat i mobiag*, *kolima i minatoi* - vier die leven, de vijfde die is dood. „Hier is sprake van leden van één huisgezin of „bv. van jongen uit één nest. Wordt in plaats van *kolima* het met *i* „gevormde rangtelwoord *ilima* gelezen, dan is het verband met de „voorafgaande vier veel lossen” ³⁾.

¹⁾ Vgl. Tont. sprk., p. 115 v.v.

²⁾ Bol. Mong. sprk. in: Bijdr. Kon. Inst. dl. 86, p. 90.

³⁾ o.c., p. 91.

Derde Afdeeling.

Nevenvormen.

Zoowel *ka-* I als *ka-* II hebben nevenvormen met anderen klinker. Klankveranderingen van *ka-* die op wijziging van de uitspraak berusten, zooals de zwakkere uitspraak *kě-*; in de talen waarin *a* in *o* is overgegaan *ko-*; verandering van *a* onder invloed van een volgende klank, bv. *w*, in *u* of *o*; overgang van *ka-* in *ha-* krachtens een algemeene klankwet eener taal, blijven hier buiten beschouwing.

Het Tont. bezit een voorvoegsel *kě-* waarvan de beteekenis is: 1e. ten tijde dat, met dat, toen plaats had, geschiedde wat het gw. aanduidt;

2e. de wijze van doen, de manier waarop verricht wordt wat het gw. aanduidt ¹⁾.

Voorbeelden van het eerste zijn: *kěaina ambia ja ni mauran* - toen hij hier kwam, regende het, van *ai-* herwaarts; *kětani'* - ten tijde dat de nederzetting plaats heeft, van *tani'*, gw. v. een nieuw dorp stichten; *kělingakě'era si nuwu'* - zoodra slechts dat woord door hen werd gehoord.

Voorbeelden van het tweede: *aitjagěgil ěng kětawoina* - de wijze waarop hij het heeft verricht, is toevallig goed geworden, van *tarwoi*, gw. v. werken; men zou hier even goed kunnen vertalen: zijn verichting is goed uitgevallen; *tani'tu ng kětu'tul(ě)na isera* - op die wijze had hij het met hen ingericht. Het derde voorbeeld luidt: *ja sia nimatu'us- oka im pěkaraiěn wo ng kětěkělera*, de vertaling: „hij nu ging af op hun kleeding en op de wijze waarop zij sliepen”, geeft geen zin; in de Tontemboansche teksten, Vertaling echter: „hij „nu ging af op hun kleeding en de plaats waar zij lagen te slapen”. ²⁾

Wat de eerste beteekenis betreft, zijn boven blz. 147 vv. voorbeelden aangehaald van het gebruik van *ka-* op dezelfde wijze, ook het naverwante Tb. heeft *ka-*. Uit de daar gegeven voorbeelden blijkt verder dat de vorm zoowel in hoofd- als in bijzinnen gebruikt wordt, *kě-* komt, naar hier blijkt, alleen als een bijzin openende, waar het Nederlandsch een voegwoord verlangt, voor.

De voorbeelden der 2de beteekenis zijn weinig klemmend. Ook in het 2de voorbeeld kan men met een abstractum zonder meer

¹⁾ Tont. sprk., p. 121 v.v.

²⁾ J. Alb. T. Schwarz, Tontemboansche teksten. Vertaling p. 133. — Leiden 1907. (Tekst in deel Teksten, p. 95).

vertalen. Overigens is er boven blz. 149, 150, 152 v.v. op gewezen dat abstracta, wat de beteekenis aangaat, kunnen overgaan in „de „plaats van”, „de tijd wanneer” of „de wijze waarop” iets is.

Adriani heeft opgemerkt dat het prefix *ma-* staat tot *mě-* als *ka-* staat tot *kě-* en dat *mě-* intentioneële vorm is, te omschrijven met: „wenschen, willen, op het punt zijn of voornemens zijn te ver- „richten, gaan doen wat het gw. aanduidt”. 't Komt me voor dat deze beteekenis ook aan de gegeven voorbeelden ten grondslag ligt, dus: toen hij hier kwam, in volvoering van zijn voornemen; een nieuw dorp stichten, met den uitgesproken wil dat te doen, bij het derde voorbeeld laat deze verklaring ons echter in den steek, evenzoo in *kěwua' i lansot* - de tijd waarop de l. vrucht draagt, waaruit tevens blijkt dat de beteekenis niet momentaan behoeft te zijn. Alles tesamen genomen geven de voorbeelden geen duidelijk beeld van de kracht van het prefix *kě-*. - Wel kan gezegd worden dat het alleen in het Tont. voorkomt en dus in die taal van *ka-* is afgesplitst.

Overigens is duidelijk dat het bij *ka-* I behoort.

Een ander, in Tont. voorkomend voorvoegsel is *ko-* of, met infix van den frequentatief - *ol-*, *kolo-* dat nagenoeg niet van *ko-* verschilt. De beteekenis is: „liefhebber van, gedurig, dikwijls, gaarne, „gewoonlijk doende wat het gw. aanduidt”¹⁾; bv. *koai-* gewoon te komen; *koapi*, *koloapi* - liefhebber van vuur.

Aldus gevormde woorden zijn mij van elders niet bekend. Te vergelijken zijn verbale vormen als Ibg. *makatuturak*, met reduplicatie, - herhaaldelijk of veel schrijven; *makatotoli* - herhaaldelijk terugkomen, gedurig heen en weer lopen, ook Tont. *makaai-* allen zijn gekomen, boven blz. 188). Dit is wel niet hetzelfde, maar de conclusie schijnt toch gewettigd dat *ko-* een soort meervoud of intensief is die als zoodanig onder *ka-* II behoort.

In Bar. is *ko-* een verouderd voorvoegsel waarmee enkele substantieven zijn gevormd; verschillende soorten van woorden kunnen gw. zijn. Van *wuro* - schemerig, half licht, *komburo* - blinddoek; van *wei*, uit *wai*, gw. v. geven, *kowei-* gave boven de bruidsschat; van *mumu* - stil, verborgen, *komumu* - dek- of schutblad dat zich om een bloem of vrucht krult; van *joro* = *loro*, gw. v. draaien, *koloro* - dikker, *kajoro* - fijner touw, een secundaire onderscheiding;

¹⁾ Tont. sprk., p. 125.

van *loa* - schaars, *tokoloa* - maiskolf met kale plekken; van *wengi* - nacht, *kombengi* - de nachtgeest ¹⁾).

In deze woorden heeft *ko-* dezelfde functie als *ka-* II waar dit voorvoegsel substantieven van de 2de categorie vormt, boven blz. 172 v.v.

In verbinding met adjectieven is *ko-* possessief, bv. van gw. *re'e*, waarvan een oudere vorm *ria* in *ria ria* - allerlei dingen, voortleeft, *kore'e* - rijk, voorzien van een en ander; van *bangani* - inhoud, *ko-bangani* - gevuld, met inhoud. Dit gebruik van *ko-* staat op één lijn met dat van *ka-* elders in den naamwoordelijken vorm *ka-* + gw. waarnaast als verbale vorm *maka-* met causatieve beteekenis staat, boven blz. 160 v.v. Vermoedelijk is dit prefix *ko-* niets anders dan *ka-*, daar *a* in Bar. vaak in *o* overgaat en zijn deze vormen de eenige sporen die van het prefix *maka-* (*ka-*) in causatieve beteekenis overgebleven zijn.

Het Bar. kent ook nog een prefix *ku-*, volgens Adriani niet anders dan een verzwakte vorm van *ko-*. In enkele gevallen komen *ku-* en *ko-* neven elkaar bij hetzelfde g.w. voor ²⁾). Slechts enkele *ku-* afleidingen zijn substantieven: van gw. *lala(ng)*, waarvan *lalan-gani* - klos om een hengelsnoer op te winden, cf. Mal. *lalang* in *lalu-lalang* - heen en weer, *kulalangi* - rolhout, rondhout, dat men onder een vaartuig of een boomstam legt, als men die overland voorttrekt; van *linti* ongebr. cf. *mainti* - stevig, dat waarschijnlijk voor *malinti* staat (Adriani), *kulinti* - vlechtsel van een suikerpalmtak dat stevig om een draaglast pakt; van *laru*, gw. v. besmeren, *kularu* - slijmerig gedeelte van gebakken sago; van *ligo*, gw. v. de oogen laten rondgaan, met de oogen zoeken, *oro ngkuligo* - erge hongersnood.

Gewoonlijk echter zijn de woorden met prefix *ku-* secundaire grondwoorden voor verbale afleidingen, bv. *mekundende* - rillen, beven, *mekutana* - vragen, cf. Mal. *tanj-a* gw. De beteekenis van *ku-* in deze woorden kan ik niet bepalen.

In de enkele substantieven bovengenoemd vervult *ku-* de functie van *ka-* II in woorden der 2de categorie, boven blz. 172 v.v., al moet gezegd dat de afstand tusschen gw. en afleiding wel zeer groot is.

Een derde nevenvorm van *ka-* van wijdere verbreiding is *ki-*. Men vindt het in de Filippijnsche talen in den verbalen vorm *maki-*, het

¹⁾ Bar. sprk., p. 243.

²⁾ Bar. sprk., p. 245.

is een prefix dat gemeenschappelijkheid uitdrukt: zich mengen in, zich voegen bij, zich vereenigen met, en is dus een nevenvorm van *ka-* II. Bv. Tag. van *sulat*, gw. v. schrijven, *makipagsulatan* - met elkaar correspondeeren; van *dala* - soort vischnet (Jav. *djala*), *makipandala* - meedoen aan de vischvangst met een *d.*; ¹⁾ van *kain* - gw. v. eten: *si Pedro ay nakikain kina Hwan* - P. gebruikte een maaltijd ten huize van J. ²⁾; van *tangis*, gw. v. schreien, *makitangis* - met anderen medeschreien. Uit deze voorstelling van deelgenootschap heeft zich die van „om iets vragen” ontwikkeld, bv. *makialak* - om een weinig *arak* verzoeken; men zegt dit van voedsel e.d. als gewoonlijk onder burens uitgewisseld wordt; zoo ook *makibigas* - om een weinig rijst verzoeken, m.a.w. vragen iets te mogen hebben van wat de ander heeft; Ibg. van *atawa* - echtgenoot, *makiatawa* - zich als echtgenoot (aan een man) verbinden, huwen; van *kofun* - vriend, *makipakkofun* - met iemand bevriend zijn. II. *idem*, met een ander (iets verrichten), verzoeken om iets, bv. van *ammo* - weten, *makiumammo ak* - ik zou willen weten, lett. ik zou willen weten (evenals *gij*), ik zou deelgenoot van uw weten willen zijn.

In het Sang. is de oorspronkelijke beteekenis vervaagd maar tóch te herkennen: „verzoeken, vragen te doen wat het gw. aanduidt” ³⁾, overgaande in die van „laten doen, door een verzoek, wensch of „bevel”: van *ala*, gw. v. halen, *maki'ala* - laten halen” ³⁾.

Bol. Mong. *moki-* komt vormelijk en naar de beteekenis met Filipijnsch *maki-* overeen, in den zin van: „iemand verzoeken iets voor „ons te doen; van iets dat bij een ander is, verzoeken een deel deelachtig te worden”, bv. van *undam* - geneesmiddel, *makiundam* - om medicijn vragen, verzoeken om met een geneesmiddel te worden behandeld ⁴⁾.

In het Sang. van Siau luidt het prefix *miki-*, zoo ook in Tb.: van *tonton*, gw. v. neerlaten, *mikitonton*, verzoekt neder te laten, hier schijnt oorspronkelijk *mě-* aan *ki-* geassimileerd te zijn.

Het Tont. heeft alleen het samengestelde prefix *měki-* waarin *mě-* weer Intentionalis is. De beteekenis is eenigszins afgeweken, zij wordt omschreven als: „uitgaan op, zoeken te verkrijgen, vragen, „verzoeken om, zoeken gedaan te krijgen wat het gw. uitdrukt” ⁵⁾.

¹⁾ W. E. W. MacKinlay, A handbook and grammar of the Tagalog language p. 228. — Washington 1905.

²⁾ Bloomfield, p. 264.

³⁾ Sang. sprk., p. 123.

⁴⁾ Bol. Mong. sprk., p. 20: Bijdr. Kon. Inst. dl. 85, p. 380.

⁵⁾ Tont. sprk., p. 165 v.v.

Voorbeelden: van *pongkor* - visch, *mëkipongkor* - op visch uitgaan; van *asu*, gw. v. water halen, *mëkiasu* - verzoeken water te halen; *ja sia mëkisebong se tow* - hij laat de lieden om hulp vragen; van *sembong*, gw. v. helpen. De zuivere beteekenis komt aan den dag in *mëkitjan* - verzoeken te mogen mede-eten, van *kan*, gw. v. eten; *ja mëkisëra'pe a se Ito'* - ik kom wat vleesch vragen aan Oom en de zijnen.

Het Bare'e heeft een prefix *meki-* dat hetzelfde beteekent, *me-* heeft een strevende beteekenis; daar *e* in Bar. over het algemeen niet een oorspronkelijke klank is maar uit *i* ontstaan en er voorbeelden zijn dat *i* de *pëpët* vertegenwoordigt, is het mogelijk dat Bar. *më* met hetzelfde beteekenende *më* identiek is. *Ki-* komt een enkel maal alleen voor, bv. van *ate* - lever, *kiate* - verbolgen, wrokkend, lett. lever hebbende, d.w.z. dapper; deze laatste beteekenis heeft Napoe'sch *keate* - dapper, met een hart in het lijf. In het Napoe'sch is *i* vaak *e* geworden.¹⁾ Als substantief: *kilaja* - glans, schittering, van *laja*, gw. v. schijnen, glanzen.²⁾

Behalve *ki-* komt voor *ke-* dat een nieuwere vorm is.³⁾ Bij *ke-* afleidingen is het gw. altijd een substantief, de afleiding is adjectief met beteekenis „behept met, voorzien van hetgeen door het gw. „wordt aangeduid”, bv. *tau kore'e si'a*, *tau kebaula*, *kewatua kewawu*, *kemanu*, *kepac*, *kedjole*, *ke'ajapa* - hij is een rijk man, iemand met buffels, met slaven, met varkens, met kippen, met rijst, met mais, met katoenen goederen; *pae keso'o* - padi in bossen, ook bijwoordelijk gebruikt, bv. *tau setu melimba ngkewawu* - die menschen verhuizen met varkens en al. Van deze afleidingen kunnen weer nieuwe gemaakt worden, zie hiervoor de spraakkunst.

In Tae' staan *ki-* en *ke-* in deze beteekenis naast elkaar als oudere en nieuwere vorm⁴⁾, dus „met, bezittende”, de afleiding geschiedt van substantieven, bv. *kianak* - kinderen hebbende; *kiallo* = *keallo* - bij dag, *kebaine* - een vrouw hebbende.

Tegenover deze nominale vormen staat in het Boeg. de verbale vorm *make-*, altijd van een substantief afgeleid, bv. van *ata* - slaaf, *makeata* - slaven bezitten, slaven hebben; van *njarwa* - ziel, het leven, adem, *makenjarwa* - ademen, leven.

¹⁾ Bare'e sprekende Toradja's III 117, 231.

²⁾ Zie voor *ki-* uitvoerig: Bar. sprk. p. 231 v.v.

³⁾ Bar. sprk., p. 246 v.v.

⁴⁾ Naar het oordeel van dr. van der Veen is *ke-* de oude, *ki-* de nieuwe vorm, Wb. s.v. *kianak*.

Er moet een woord *kai*, gelijkwaardig met Bar., Tae', Boeg. *ke-* in. possessieven zin bestaan hebben, van welk woord Mal. *makai* stamt, dat „aandoen, aanhebben (ook van kleeven), gebruiken, zich van iets bedienen enz. beteekent, de eigenlijke beteekenis is „met, „mede”, in het Soend. nog zoo gebruikelijk: *make badju* - met een baadje aan, *make tilu bundëran* - met drie perken, (de tuin) had drie perken; ook verband leggend: *kamana djalau make tó' pa-panggih?* - welken weg zijt gij gegaan dat gij elkaar niet ontmoet hebt?”

Een geheel ander prefix is *ki-* in het Bol. Mong. Hier bestaat een vorm *ki-* + herhaald gw. welke alleen hierin van *ka-* I + herhaald gw., dat een voortdurende handeling uitdrukt en boven blz. 155 v.v. besproken werd, verschilt dat hij alleen als predicaatswoord optreedt, terwijl *ka-* + herhaald gw. als bijstelling of modaal bijwoordelijke uitdrukking gebruikt wordt, bv. *kilampanglampang mai* - zich langzaam stappende voortbewegen, doch *kolampanglampang ka-* > *ko-*) *ing kami, ja . . .* - terwijl we rustig voortstapten . . .¹⁾. Dit prefix is dus een nevenvorm van *ka-* I, 't komt, zoover mij bekend, alleen in het Bol. Mong. voor.

Tenslotte zij nog op Tont. *měngě-* gewezen. In dit dubbel prefix heeft *ngě* de beteekenis: „dikwijls, gewoonlijk, altoos” terwijl het verbaal prefix *mě* Intentionalis is, bv. *měngěai* - dikwijls willen of zullen komen (maar het niet doen); *ngě* is hier gelijk aan den meervoud-aanwijzer *nga*; vermoedelijk is *měngě-* door assimilatie uit *měnga-* ontstaan. Iets dergelijks, maar dan in omgekeerde richting, zagen wij in Sjausch Tb. *miki-* van *měki-*, boven blz. 194.

Over het algemeen vertoonen de nevenvormen minder vastheid en een minder scherp beeld dan de hoofdprefixen *ka-* I en *ka-* II.

Leiden, September 1947.

¹⁾ Bol. Mong. sprk. in: Bijdr. Kon. Inst., dl. 85, p. 441.

LITTERATUUR-OPGAVE.

Spraakkunsten en woordenboeken.

*Ibanag.**Bugarin* e.a., Diccionario Ibanag-Español. — Manila 1854*J. M. Fausto de Cuevas*, Arte nuevo de la lengua Ybanag. — Manila 1854.*Iloko.**A. Carro*, Vocabulario Iloco-Español, 2a edicion. — Manila 1888.*J. Naves*, Gramática Hispano Ilocana, 2a edicion. — Tambobong 1892.*Bontok.**C. W. Seidenadel*, The first grammar of the language spoken by the Bontoc Igorot. — Chicago 1900.*Pangasinan.**L. F. Cosgaya*, Diccionario Pangasinan-Español. — Manila 1865.*M. Pellicer*, Arte de la lengua Pangasinan, 3a edicion. — Manila 1904.*Pampanga (Kapampangan).**D. Bergaño*, Vocabulario de la lengua Pampanga. — Reimpreso. — Manila 1860.*Tagalog.**J. de Noceda* y *P. de Sanlucar*, Vocabulario de la lengua Tagala. — Reimpreso. — Manila 1860.*P. S. Laktaw*, Diccionario Tagalog-Hispano. — Manila 1914.*L. Bloomfield*, Tagalog texts with grammatical analysis. — University of Illinois 1917.*S. de Totanes*, Arte de la lengua Tagala. — Manila 1850.*Bisaya.**J. F. de la Encarnacion*, Diccionario Bisaya-Español. — Manila 1885.*A. Mentrída*, Arte de la lengua Bisaya-Hiligayna. — Tambobong 1894.*Bicol.**Marcos de Lisboa*, Vocabulario de la lengua Bicol. — Manila 1865.*Andrès de S. Agustin*, Arte de la lengua Bicol. — Manila 1879.*Magindanao.**J. Juammati*, Gramática de la lengua de Magindanao. — Manila 1892.*Sulu.**A. Cowie*, Englisch-Sulu-Malay Vocabulary. — London 1893.*Sangireesch.**N. Adriani*, Sangireesche spraakkunst. — Leiden 1893.*Bolaang Mongondow.**W. Dunnebier*, Spraakkunst van het Bolaang Mongondowsch, in: Bijdr. Kon. Inst. dl. 85 p. 297 v.v., dl. 86, p. 42 v.v.

Tomboeloe.

G. K. Niemann, Bijdragen tot de kennis der Alfoersche taal in de Minahasa I.
— Rotterdam 1866.

J. ten Hove, Tonsea-woordenlijst. — (Menado) 1904.

Tontemboan.

J. A. T. Schwarz, Tontemboansch-Nederlandsch woordenboek. — Leiden 1908.

N. Adriani en M. L. Adriani-Gunning, Hoofdstukken uit de Spraakkunst van het Tontemboansch. — 's-Gravenhage 1908.

Bare'e.

N. Adriani, Bare'e-Nederlandsch Woordenboek. — Leiden 1928.

Idem, Spraakkunst der Bare'e taal (Verh. Bat. Gen. LXX). — Bandoeng 1931.

Morisch.

S. J. Esser, Klank- en vormleer van het Morisch, 1e gedeelte, Leiden 1926;
2e gedeelte in: Verh. Bat. Gen. LXVII, 4e stuk. — Bandoeng 1933.

Tae'.

H. van der Veen, Tae' (Zuid Toradjasch)-Nederlandsch woordenboek. — 's-Gravenhage 1940.

Boegineesch.

B. F. Matthes, Boegineesch-Hollandsch Woordenboek. — 's-Gravenhage 1874.

— Supplement, 's-Gravenhage 1889.

Idem, Boegineesche spraakkunst. — 's-Gravenhage 1875.

Makassaarsch.

B. F. Matthes, Makassaarsch-Hollandsch Woordenboek, 2e druk. — 's-Gravenhage 1885.

Idem, Makassaarsche spraakkunst. — Amsterdam 1858.

Balinesch.

R. van Eck, Eerste proeve van een Balineesch-Hollandsch Woordenboek. — Utrecht 1876.

H. N. van der Tuuk, Kawi-Balinesch Woordenboek, 4 deelen. — Batavia 1897—1912.

Sasaksch.

R. Goris, Beknopt Sasaksch-Nederlandsch Woordenboek. — Singaradja z.j.

Bimaneesch.

J. C. G. Jonker, Bimaneesche spraakkunst (Verh. Bat. Gen. XLVIII). — Batavia 1896.

Dayaksch.

A. Hardeland, Dajaksch-Deutsches Wörterbuch. — Amsterdam 1859.

Idem, Versuch einer Grammatik der Dajakschen Sprache. — Amsterdam 1858.

J. P. J. Barth, Boesangsch-Nederlandsch Woordenboek. — Batavia 1910.

Madoereesch.

H. N. Kiliaan, Madoereesch-Nederlandsch Woordenboek. — Leiden 1904—1905

Idem, Madoereesche spraakkunst. — Batavia 1897.

Javaansch.

- Gericke en Roorda*, Javaansch-Nederlandsch woordenboek. — Leiden 1901.
Th. Pigeaud, Javaans-Nederlands handwoordenboek. — Groningen 1938.
A. H. J. G. Walbeehm, Javaansche spraakkunst. — Leiden 1905.

Soendaasch.

- S. Coolsma*, Soendaneesch-Hollandsch woordenboek, 3e druk. — Leiden z.j.
H. J. Oosting, Soendasche grammatica. — Amsterdam 1884.

Maleisch.

- Ph. S. van Ronkel*, Maleisch woordenboek, 3e druk. — 's-Gravenhage 1930.
R. J. A. Wilkinson, A Malay-English Dictionary. — Mytilene 1932.

Bataksch.

- H. N. van der Tuuk*, Bataksch-Nederduitsch Woordenboek. — Amsterdam 1861.
J. Warneck, Toba Bataksch-Deutsches Wörterbuch. — Batavia 1906.
H. J. Eggink, Angkola- en Mandailing-Bataksch-Nederlandsch woordenboek. (Verh. Bat. Gen. LXXII, 5e stuk). — Bandoeng 1936.
M. Joustra, Karo-Bataksch woordenboek. — Leiden 1907.
J. H. Neumann, Schets der Karo-Bataksche spraakkunst. (Verh. Bat. Gen. LXIII, 4de stuk). — 's-Gravenhage 1922.
H. N. van der Tuuk, Tobasche spraakkunst, 2e stuk. — Amsterdam 1867.

Atjehsch.

- R. A. Dr. Hoesein Djajadiningrat*, Atjehsch-Nederlandsch Woordenboek. — Batavia 1933.

Gajösch.

- G. A. J. Hazeu*, Gajösch-Nederlandsch Woordenboek. — Batavia 1907.

Selebes c.a.

- N. Adriani en A. C. Kruyt*, De Bare'e sprekende Toradja's van Midden-Celebes. Derde deel. — Batavia 1914 [De Bare'e sprekende Toradja's].

Malagasy.

- J. Richardson*, Malagasy-English Dictionary. — Antananarivo 1885.
G. Ferrand, Essai de Grammaire malgache. — Paris 1903.

Fiji.

- D. Haslewood*, A Feejeean and English Dictionary. — Vewa, Feejee 1850.

Samoa.

- Le P. L. Violette*, Dictionnaire Samoa-français-anglais. — Paris 1879.

Maori en Polynesische talen.

- E. Tregear*, The Maori-Polynesian Comparative Dictionary. — Wellington N. Z. 1891.
H. Kern, Verspreide Geschriften dl. IV, V, VIII, Supplement. — 's-Gravenhage 1916—1936. [V. G.]
 Voor verdere litteratuur zie men de noten in den tekst.